

Suplimentul DE CULTURĂ

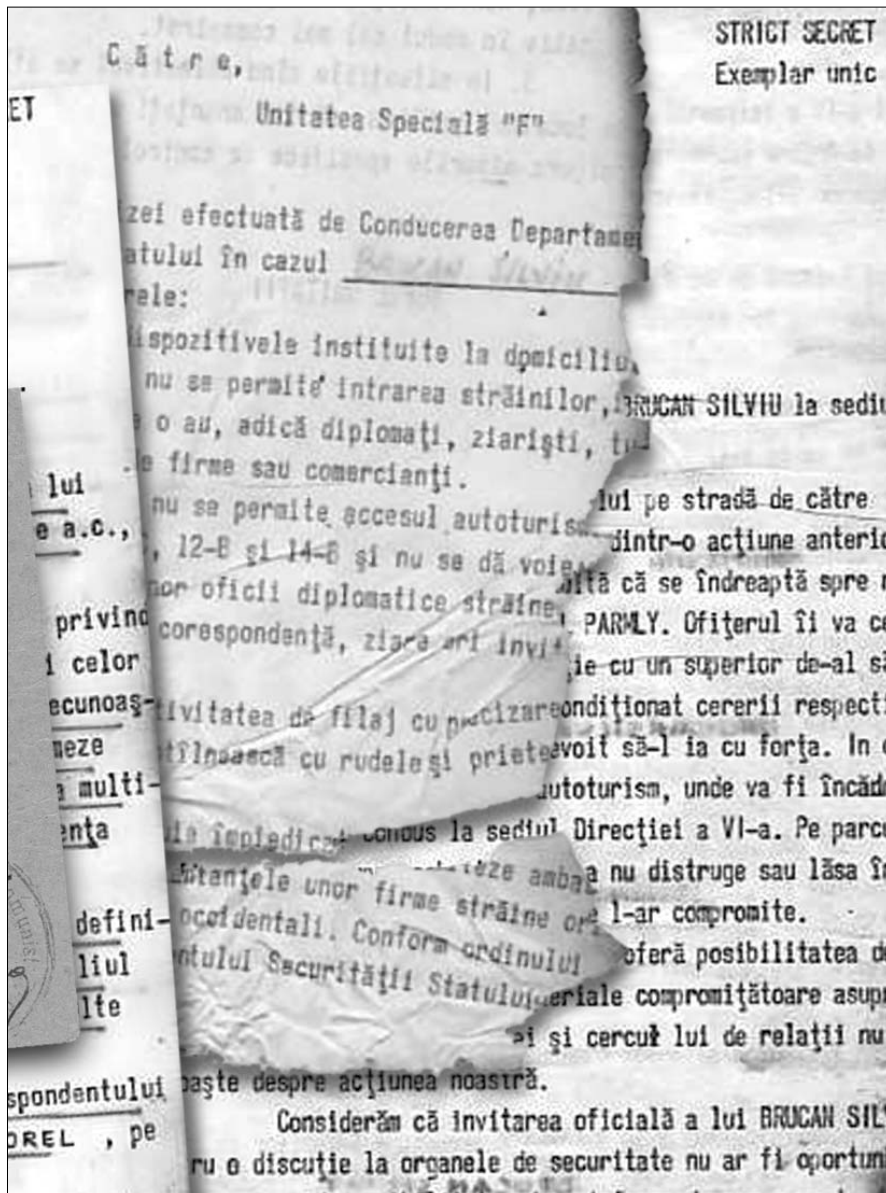
1,5
LEI

EDIȚIE
SPECIALĂ

NR. 190 » 2 – 8 august 2008 » Săptămînal realizat de Editura Polirom și „Ziarul de Iași” » supliment@polirom.ro

UN DEMERS ȘTIINȚIFIC DE ANVERGURĂ – CĂRȚILE CARE RECUPEREAZĂ TRECUTUL RECENT

Adevărata lustrare

Mai mulți cercetători dintr-o nouă generație au inițiat, în ultima perioadă, un demers științific de anvergură. Cufundați în arhive, scot la iveală istoria așa cum a fost ea, autentică și neviată de judecăți. Rezultatul muncii lor îl reprezintă în primul rînd numeroasele volume de documente deja apărute sau în pregătire, dar și cele cîteva volume de studii, editate sub egida Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului, a Consiliului Național de Studiere a Arhivelor Securității și a altor instituții preocupate de această atît de necesară operă de reconstituire a trecutului recent al României.

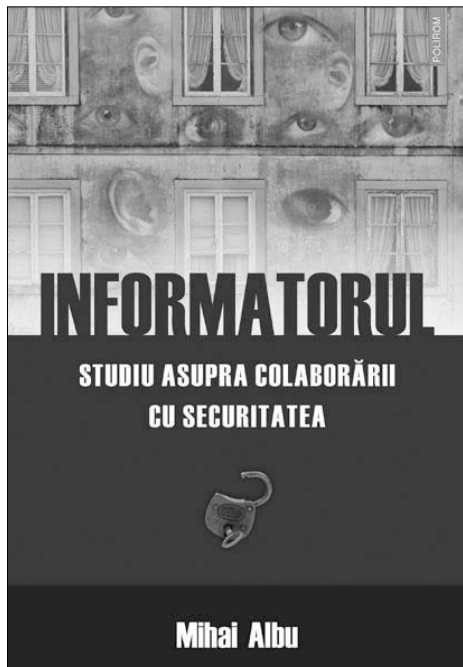
Utile atît ca instrumente de lucru pentru istorici, cit și ca surse de informare pentru formarea unei generații sănatoase, bazată pe recuperarea memoriei, volumele oferă o imagine netrucată și explică, indirect, maladiile morale ale societății românești din ultimele decenii.

Cine erau cei vizați de dosarele Securității, care era profilul turnătorului la Securitate, cum au fost prigonite și cit de dispuse la compromis cu puterea comunistă au fost cultele religioase din România aflăm din cărțile coordonate de Carmen Chivu și Mihai Albu. O explicație pentru raporturile Bisericii Ortodoxe cu statul în deceniul al treilea al secolului trecut, dar utilă și pentru înțelegerea relațiilor cu puterea comunistă, ne oferă Mirela Bănică. Dicționarul lui Andrei Muraru ne îndrumă asemenea unei hărți, pe traseul suferinței din penitenciarele comuniste. Clarificări esențiale în legătură cu personalități emblematice pentru perioada lor – Silviu Brucan, Cristian Racovski, Gellu Naum, Victor Brauner, Eugen Ionescu, Geo Bogza – sînt conturate în volumele colecției

„Istorii subterane”, coordonată de Stelian Tănase. Portretul coșeilor al lui Nicolae Mărgineanu, un mare psiholog român care a experimentat „terapia terorii” din temnițele comuniste l-a surprins în mărturiile găsite la CNSAS Cristina Anisescu. Cosmin Budeancă ne oferă o colecție de biografii ale suferinței, în volumul de *Experiențe carcerale în România comunistă*.

Și, pentru a închide cercul acestui traseu spre adevărata lustrare prin recuperarea memoriei, să amintim volumul de studii dedicat elitelor comuniste dinainte și de după 1989, cele care s-au opus sistematic ca purificarea morală, procesul comunismului să fie făcute la timp, adică imediat după căderea fostului regim. Dedicăm un număr special acestui demers editorial de anvergură.

Această ediție a „Suplimentului de cultură” este realizată de Emilia Chiscop

CARTEA

Informatorul. Studiu asupra colaborării cu Securitatea

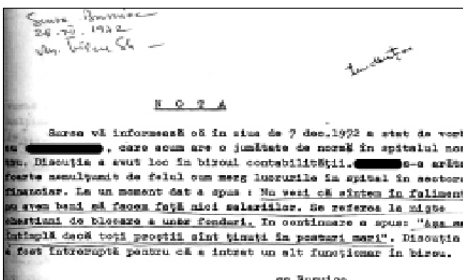
Colecția „Document”, Editura Polirom, 2008

Fără aportul colaboratorilor, Securitatea nu ar fi putut exercita un control atât de strict asupra societății românești. Informatorul a reprezentat sursa cea mai importantă a acestei instituții represive, ale cărei metode includeau tehnica operativă, filajul sau interceptarea scrisorilor. Înscriindu-se în curentul tinerilor cercetători ce și-au propus să analizeze funcționarea și mecanismele principalului mijloc de reprimare al regimului comunist, Mihai Albu dezvăluie modul în care Securitatea a reușit, prin intermediul informatorilor, să pătrundă în viațile noastre.

AUTORUL

Mihai Albu

Este cercetător la Direcția Investigații din Cadrul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității. A mai publicat articole și studii în „Adevărul literar și artistic”, „Observator cultural”, „22”. La Polirom a publicat *Informatorul. Studiu asupra colaborării cu Securitatea* (2008) și *Dosarele Securității. Studii de caz*, în colaborare cu Carmen Chivu-Duță.

Într-un anumit sens, Orwell a fost devansat și depășit de Securitate

M-am întrebat și eu „de ce scriu aceste cărți?”, „de ce această căutare în trecut?”. Și, deseori, „(mai) merită?”.

Mihai Albu

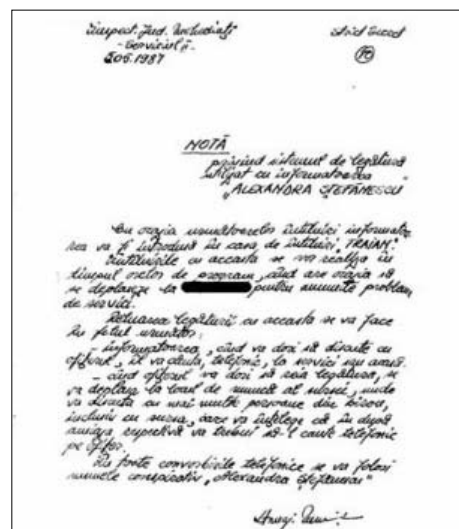
Răspunsul cred că poate veni din însuși modul în care a fost pentru mine contactul cu dosarele Securității. Înainte de angajarea la CNSAS nu știam mai nimic despre Securitate, desigur în afara legendelor urbane din „Epoca de Aur” și a bancurilor vehiculate, cu brio, dar și cu o teamă incitantă. Desigur, am avut norocul să mă nasc suficient de târziu, astfel încât Securitatea să rămână pentru mine doar un bau-bau teribil, dar totuși impalpabil. Așa că, în 2000, când am luat primul contact cu Securitatea reală (atât cât poate fi ea percepută și înțeleasă din dosarele ajunse la CNSAS) am avut un adevărat șoc. Parte, datorită structurii mele temperamentale, parte datorită profunzimii în care pătrunseseră aceasta în viațile noastre. Nu în ultimul rând s-a născut o anumită dezamăgire față de oameni, față de modul în care un om se poate comporta în anumite situații. Precizez că nu blamez pe nimeni, nu am fost în locul celor urmăriți de colaboratorii ai Securității, doar că dușul a fost cam rece și cam brusc; poate era necesar să mă maturizez! După circa doi ani de dezamăgire și depresie, modul în care mi-am rezolvat dilemele poate fi rezumat astfel: „Măcar să alle și alții, poate nu se mai repetă!”. Roadele?

Patru cărți, singur și în colaborare, în decurs de patru ani, apărute cu sprijinul a trei edituri din România (Polirom – în special, dar și Humanitas și Paralela 45). Vor mai urma și altele, sper eu.

Am încă uimiri, parțial explimate, parțial suspendate. Cum de a fost posibilă o asemenea amploare a intervenției securiștilor în viața privată? Noi și Securitatea încearcă să prezinte această „inserare” a Securității în viața privată, precum și metodele folosite. Cum de era Securitatea așa de eficientă? Posibile răspunsuri pot fi găsite în *Informatorul. Studiu asupra colaborării cu Securitatea*. Era Securitatea omnipotentă și nu mișca nimic în România fără să alle? O contrazicere documentată a unei legende urbane vine dinspre „Afacerea Meditația Transcendentală”. Cum arătau România și românii acelor ani? Fragmente din acea „realitate” găsiți în *Dosarele Securității. Studii de caz*.

Gradul de interes al populației față de tematica trecutului României în relație cu Securitatea l-am „măsurat”, poate mercant, dar eficient: cărțile se vînd, iar editurile sînt interesate în continuare de noi titluri. Cum nimeni nu mai dă bani cu lejeritate pe cărți, cred că poate fi un indicator corect.

O descoperire amară a fost aceea că nu există domeniu cultural,

Facsimilul reprodus din volum, pagina 85

social, economic, religios sau de altă natură în care Securitatea să nu fi recrutat informatori sau să nu fi avut oameni urmăriți. Acest fapt pe de o parte indică nivelul de paranoia care domnea în rîndurile „conducătorilor” precum și a „uneltelor” lor, iar pe de altă parte, arată nivelul de supraviețuire generalizată la care se ajunsese. Există chiar o formă de urmărire distinctă care se numea „supraveghere informativă generală”! Într-un anumit sens, Orwell a fost devansat și depășit.

Am (încă) speranța că aceste traume nu se vor mai produce și

că nu va mai exista o instituție de informații, de altfel necesară și existentă în orice stat, care să genereze atita nesiguranță și frică precum cea poate ironic numită Securitate.

Așa cum „somniații rațiunii naște monștri”, lipsa memoriei, a documentelor și informațiilor cunoscute pe scară largă poate face istoria să se repete.

Contribuție la această ne-uitare, precum și la împlinirea speranțelor sper să-și aducă generațiile „libere de securiști”, dar informate asupra a ceea ce s-a întimplat.

DOCUMENT

Recompensarea prin servicii

Printre avantajele unei relații bune cu Securitatea se numără și înlesnirea plecărilor „afară”, în special în țările occidentale. De cele mai multe ori, această înlesnire însemna un aviz pozitiv pentru plecare, transmis direct de către Securitate organelor de pașapoarte care solicitau un astfel de aviz.

Colaboratorul nu a fost recompensat material, însă cu ocazia plecării în străinătate i s-a facilitat obținerea rapidă a pașaportului.*

Sus-numitul este propus de către România Film să participe în Berlinul de Vest la un festival internațional de film împreună cu alți cineaști români.

Din verificările efectuate au rezultat următoarele:

Ultima sa plecare în străinătate a fost în luna martie 1985, când a participat la festivalul filmului internațional ținut în Portugalia, unde a obținut o mențiune. După întoarcerea din străinătate, cel în cauză s-a bucurat de aprecieri favorabile în lumea artistică, lucru care l-a satisfăcut foarte mult. Sus-numitul continuă să figureze printre interpreții de frunte ai filmului românesc. De la ultima sa deplasare în străinătate, nu au rezultat aspecte de interes operativ. Se află în contactul Dir. I (tov. col. M.). Propun a se aproba pozitiv plecarea în Berlinul de Vest. cpt. C.S.**

Cu toate acestea, în unele situații ce păreau suspecte ofițerilor de Securitate sau dacă apăreau elemente noi referitoare la colaborator (eventual dacă acesta devenise din colaborator urmărit), Securitatea nu ezita să dea

aviz negativ deplasării în exterior a celui vizat.

În anul 1984, K.J. a primit valută necesară pentru o călătorie turistică în Grecia de la fosta acțiță română L.P., stabilită cu mai mult timp în urmă în Occident.

În prezent, K.J. a solicitat organelor de pașapoarte să i se aprobe efectuarea unei călătorii în Grecia pe o perioadă de 80 zile, pentru a participa la un festival de teatru. Față de cele raportate, propunem avizarea negativă a cererii de plecare temporară în Grecia a numitului K.J.***

*ACNSAS, dosar Fond Rețea, nr. 222039.

**ACNSAS, dosar Fond Rețea, nr. 165135.

***ACNSAS, dosar Fond Rețea, nr. 165135.

(Extras din volum, paginile 150-151)

Puțini români nu aveau înaintea de '89 dosar la Securitate

Prin această serie de cărți am dorit să prezint documente inedite, într-o manieră cât mai apropiată de izvorul lor: dosarele întocmite de fosta Securitate. Am intenționat ca, spre deosebire de alte cărți din acest domeniu, intervenția noastră să fie minimală, astfel încît cititorul să poată trage concluziile singur, pe

baza celor prezentate de noi. În același timp, subiectele pe care le-am abordat sînt unele deosebite, puțin dezbătute pînă acum. Prin acest stil de prezentare am sperat ca publicul țintă să cuprindă și tinerii care nu au trăit în acele timpuri și care nu pot înțelege din cărțile de istorie prin ce au trecut părinții și bunicii lor.

Carmen Chivu-Duță

Literații refuzau să semneze acel petic de hirtie, promițînd că vor informa verbal

Privind volumul mare de dosare existent în prezent în arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, prima concluzie care poate fi trasă este aceea că puțini oameni nu sînt titulari de dosare. O altă idee care se desprinde se referă la diferențele în ceea ce privește tehnica de urmărire sau metodele de atragere la colaborare în funcție de mediul din care făceau parte persoanele respective. Dacă în cazul unui om obișnuit, care accepta să colaboreze cu Securitatea, ofițerul insista ca acesta să semneze și angajamentul, nu la fel se întîmpla și cu un om de cultură. De multe ori, literații acceptau colaborarea, dar refuzau să semneze acel petic de hirtie, promițînd că vor furniza informații doar verbal. Aici ar fi interesant de văzut dacă acești oameni, datorită pregătirii lor, au preconizat căderea regimului comunist și faptul că se va ajunge la citirea acestor dosare de către marele public sau dacă acea hirtie semnată ar fi rămas întipărită în conștiința lor și le-ar fi provocat remușcări toată viața.

» **„Societatea românească nu este nici acum pregătită pentru această deconspirare. Puțini sînt aceia care și-au recunoscut colaborarea și care și-au asumat-o. În general se neagă, chiar și cu probele pe masă. Apoi urmează un discurs în care respectiva persoană se victimizează sau afirmă că informațiile pe care le-a furnizat Securității nu au făcut nici un rău altor persoane.”**

Oricum, pentru un segment al populației – oameni de cultură, personalități din diferite domenii –, Securitatea avea un anumit respect și nu abuza de metodele de constrîngere folosite de obicei. Aveau la îndemînă și alte pîrghii: șantaj sau oferirea unor avantaje, care făceau ca respectiva colaborare să fie avantajoasă de ambele părți. Vorbînd de avantaje, și acestea erau diferite în funcție de categoriile sociale. Dacă la un muncitor obișnuit recompensa consta într-o anumită sumă de bani oferită cu ocazia zilei de naștere, în cazul oamenilor „cu greutate”, aceste recompense veneau mult mai des, în sume simțitor mai mari. Aceste recompense puteau consta și în permisiunea de a călători în străinătate sau alte servicii de acest gen.

Procesul de deconspirare a debutat cu mari obstacole și decurge greu în continuare. Societatea românească nu este nici acum pregătită pentru această deconspirare. Puțini sînt aceia care și-au recunoscut colaborarea și care și-au asumat-o. În general se neagă, chiar și cu probele pe masă. Apoi urmează un discurs în care respectiva persoană se victimizează sau afirmă că informațiile pe care le-a furnizat Securității nu au făcut nici un rău altor persoane. Multe dosare au dispărut, multe file din dosarele existente au fost pierdute pînă să ajungă în custodia CNSAS. Cu toate acestea, o mare parte a societății și-a pierdut interesul față de acest subiect: deconspirarea.

Fiecare individ avea posibilitatea refuzului colaborării cu Securitatea

Și cînd vorbim despre deconspirare, nu mă refer doar la colaboratori, ci și la ofițerii din aparatul Securității. Sînt mii și mii de nume și semnături care au schimbat destinele oamenilor. Indiferent dacă aveau putere de decizie sau erau simpli executați, nu toți ofițerii din fosta Securitate aveau o pregătire adecvată. De multe ori informațiile primare despre un anumit individ erau eronate și, nefiind verificate, eroarea se perpetua în timp. Ca exemplu, un om era urmărit pentru că, dintr-o anumită sursă, Securitatea aflase că avea rude în străinătate. În realitate, aveau de-a face cu o coincidență de nume, care însă nu-i împiedica să urmărească persoana respectivă un timp suficient de îndelungat pentru a-și da seama că se află pe o pistă falsă. Relevante sînt rapoartele întocmite de ei. Asta nu înseamnă că dacă ar fi existat mai mult curaj, comunismul putea fi mult mai repede răsturnat decît s-a crezut. Căderea comunismului trebuie privită în contextul internațional. Dacă trebuie să implicăm curajul în această discuție o putem face cînd vorbim despre acceptarea colaborării. Fiecare individ care s-a confruntat cu această situație avea posibilitatea refuzului colaborării. Sigur, cititorul poate spune că repercusiunile erau grave. Nu întotdeauna! Nu toți oamenii erau șantajabili. În anii '70-'80, urmările unui refuz nu erau atît de grave. Ofițerul care se ocupa de recrutare avea pregătirea o legendă de retragere, în cazul în care persoana respectivă nu accepta să devină colaborator.

Citînd zi de zi de aceste dosare, am impresia că ne îndepărtăm tot mai mult de acele vremuri, de acele fapte și încă nu le-am conștientizat pe deplin. Sîntem pe cale să întoarcem o pagină a istoriei noastre pe care, din păcate, nu am înțeles-o cum se cuvine datorită faptului că informațiile care au venit din această zonă au fost trunchiate și de cele mai multe ori controversate.

CARTEA

Culte din România între prigonire și colaborare

Colectia „Document”, Editura Polirom, 2007

Instaurarea sistemului totalitar a însemnat și marginalizarea cultelor, tolerate de conducerea atee. Măsurile legislative, repressiunea clerului, supravegherea permanentă exercitată prin intermediul așa-numiților „inspectori de culte” și descurajarea sentimentului religios au urmărit îndepărtarea individului de rădăcinile sale spirituale. Însă controlul cultelor nu ar fi fost posibil fără un aport însemnat venit chiar din interiorul acestora. Lucrarea dezvăluie aspecte surprinzătoare legate de relația dintre ofițerii diferitelor confesiuni și autoritățile statale, dovedind, prin numeroasele documente prezentate, că aspectul colaborării cu Securitatea nu poate fi negat.

Cuprins: Modificarea legislației privitoare la cler • Împuternicirul cultelor ca mecanism de opresiune și control • Arestările din rîndul clerului și repressiunea antimonahală • Ortodocși • Greco-romano-catolici • Bapțiști • Penticostali • Evrei • Creștini după Evanghelie • Musulmani

AUTORUL

Carmen Chivu-Duță

Este absolventă a Facultății de Științe Politice și Administrative și a unui master în Administrație Publică, Universitatea București. Activează în cadrul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității și este colaboratoare la „Adevărul literar și artistic”. Împreună cu Mihai Albu a publicat următoarele volume: *Noi și Securitatea. Viața privată și publică în perioada comunistă, așa cum reiese din tehnica operativă* (Editura Paralela 45, Pitești, 2006); *Dosarele Securității. Studii de caz* (Editura Polirom, Iași, 2007). Singură, Carmen Chivu semnează *Culte din România între prigonire și colaborare* (Editura Polirom, Iași, 2007).

Citiți în pagina 4 documente inedite extrase din volumul *Culte din România între prigonire și colaborare*

DOCUMENT

De multe ori, viitorul informator se prezenta la Securitate sau la Miliție și relata anumite lucruri. Simț civic? Simț al răspunderii? Cert este că, imediat, ofițerii „mroseau” persoana care se preta a fi informator și îl recrutau. Așa s-a întâmplat și în cazul prezentat mai jos, informațiile fiind deosebit de utile pentru Securitate, care îi dădea informatorului sarcini tot mai extinse, ajungând la un moment dat să se întrebă dacă informațiile erau într-adevăr reale, dat fiind volumul lor. Oricum, ei nu se bazau doar pe relatările unui singur informator, fiecare sursă fiind verificată, la rândul ei, prin alte surse. Se pare că securiștii aveau cite ceva din metodele jurnalistice de astăzi.

Autoarea

Raport cu propunerea de a se aproba recrutarea în calitate de informator a numitului T.N., de profesie preot

20.08.1977

Raportăm că la Mănăstirea N. există importante valori pe linia apărării patrimoniului cultural național, este un loc izolat, dar frecventat de către un număr mare de pelerini, permanent, și în special în perioada zilelor de 15 august și 8 septembrie a fiecărui an, ocazie cu care se pot petrece diferite fenomene ce interesează organele noastre, mai ales că sosesec și multe elemente cu antecedente politice sau penale.

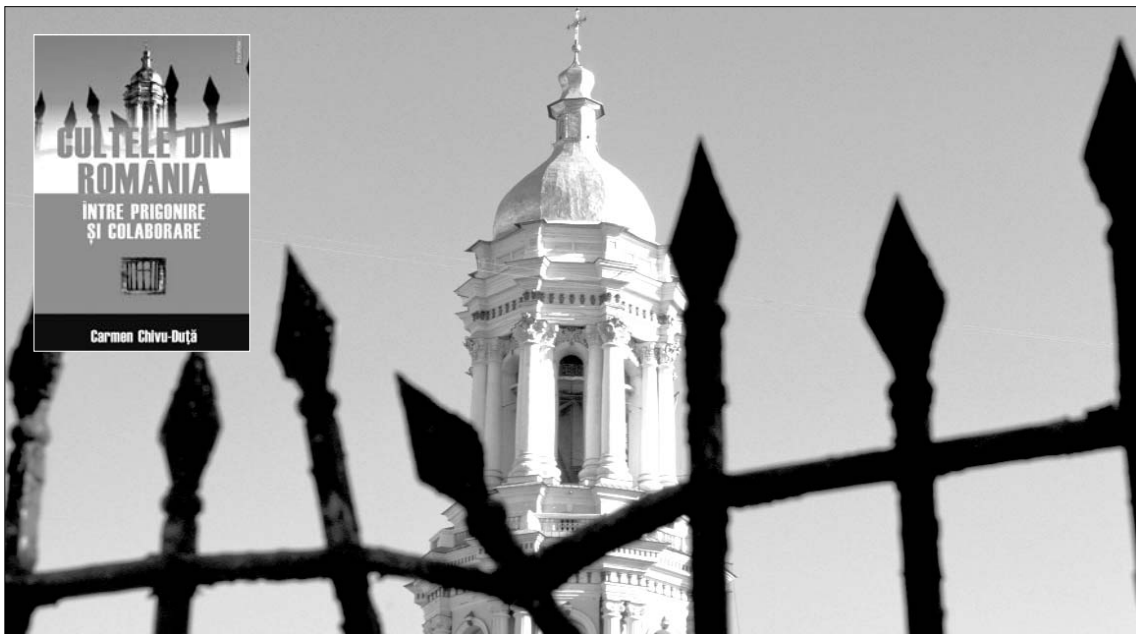
De asemenea, aici există și două elemente foste condamnate politic, dintre care A.B., zis C., este chiar starețul mănăstirii, semnalat cu preocupări suspecte și relații din rîndul unor elemente care au activat în organizația legionară și, din lipsă de rețea corespunzătoare, nu cunoaștem aspectele ce ne interesează și de natură a leza interesele statului nostru.

Garanția că va accepta colaborarea și va lucra cinstit cu organele noastre o constituie faptul că are atitudinea loială față de statul nostru, și acest element și pînă în prezent, din proprie inițiativă, a furnizat unele date ce ne interesau, șeful lui de post, inclusiv faptul că în condiții suspecte a dispărut o carte veche, care era luată în evidență pe linia patrimoniului cultural național.

Șef Post de Miliție plt.
Stretea Ioan*

*ACNSAS, Fond Rețea, dosar nr. 54, f. 1.

(Extras din volum,
paginile 39-40)

DOCUMENT

Caracterizare

15.01.1963

Agentul „Popa Vasile” a continuat și în perioada 1962-1963 să se comporte satisfăcător în colaborarea cu organele noastre. Ca urmare a atitudinii sale pozitive atît în relațiile cu organele securității, cit și cu organele departamentului cultelor, precum și cele administrative locale (regiunea Banat), în anul 1962 a fost promovât în funcție de mitropolit al B. în locul lui L.V., care era implicat în deturmări de fonduri, fapt pentru care a fost judecat de o comisie de disciplină a Sinodului BOR și pensionat.

În această perioadă, agentul „Popa Vasile” a fost folosit atît pe plan intern, cit și extern. Pe plan intern, în principal, a fost folosit pentru reducerea activității religioase în eparhia B., indicîndu-i-se și luînd o serie de măsuri în acest sens (înlocuirea elementelor prea fanatice și a celor compromiși, care funcționau în cadrul aparatului de conducere în cadrul seminarului eparhiei, înlocuirea unor cadre didactice în cadrul seminarului teologic din Caransebeș, reducerea numărului de elevi în cadrul acestui seminar, respectarea integrală a Decretului nr. 410 cu privire la reducerea numărului de călugări din mănăstiri, comasarea unor parohii și reducerea numărului de preoți etc.).

Este de menționat că toate aceste probleme au fost discutate cu el în prealabil, unele măsuri fiind propuse chiar de agent. De altfel, atît în discuții, cit și în

activitatea practică, agentul se situează pe poziții foarte realiste.

Se manifestă ca unul ce nu crede în preceptele și dogmele bisericești, fiind convins că Biserica a fost întotdeauna un mijloc de înșelare a maselor populare. Din discuțiile purtate cu el a rezultat că s-a preocupat de studiul științei marxist-leniniste și de însușirea ei, ceea ce face să fie convins de netemeinicia dogmelor pe care încă mai trebuie să le „apere” și, în același timp, să-și dea seama perfect că viitorul nu poate aparține decît comunismului.

Tot pe plan intern, agentul a mai fost folosit pentru influențarea directă a șefului Bisericii Ortodoxe în contactele pe care le are cu acesta, aceasta în măsura în care există posibilități (avîndu-se în vedere că aceste contacte sînt destul de rare și, în același timp, că patriarhul se poartă destul de distant cu el). Totodată, agentul a avut și sarcina de a ne sesiza toate aspectele ce se desprind din comportarea pe care o are patriarhul.

Pe plan extern, agentul a fost folosit pentru cunoașterea activității pe care o desfășoară membrii unor delegații bisericești, din care a făcut parte și el, delegații care au participat la unele conferințe religioase internaționale. De asemenea, să-și creeze legături cit mai multe în rîndurile celorlalți participanți la aceste conferințe – în special dintre cei originari din țări capitaliste – pe care să-i studieze în contactele pe care le aveau și să ne informeze despre toate trăsăturile lor caracteristice.

» „Se manifestă ca unul ce nu crede în preceptele și dogmele bisericești, fiind convins că Biserica a fost întotdeauna un mijloc de înșelare a maselor populare.”

» „Deși s-a discutat cu el despre această problemă și i s-a recomandat să iasă din această atmosferă și să se ocupe mai mult de «cele lumești», el totuși a continuat cu izolarea.”

În asemenea ocazii, agentului i s-a făcut și un instructaj corespunzător, potrivit căruia agentul a avut o comportare bună, dînd replicile necesare pe linia partidului statului nostru, iubitor de pace și prosperitate, atunci cînd i-au fost puse întrebări provocatoare sau unele elemente aduceau în discuții calomniile la adresa țării noastre.

Apreciez că agentul „Popa Vasile” este foarte disciplinat, obiectiv în prezentarea diferitelor probleme pe care le sesizează, totdeauna întrebă cum să rezolve anumite probleme ce se ivesc în conducerea eparhiei, se străduiește să aplice întocmai indicațiile ce i se dau, este punctual la împliniri.

Consider că, în general, sarcinile pe care agentul le-a avut le-a îndeplinit în condițiuni bune.

Se remarcă la agent, cu toate că are o funcție bisericească înaltă care i-ar impune o poziție mai retrasă, că a adoptat o asemenea poziție făcînd chiar exces în unele perioade.

Deși s-a discutat cu el despre această problemă și i s-a recomandat să iasă din această atmosferă și să se ocupe mai mult

de „cele lumești”, el totuși a continuat cu izolarea. Explicația pe care a dat-o a fost aceea că, în jurul Mitropoliei, foiesc tot felul de elemente care au fost și în anturajul fostului mitropolit D.F., care ar putea să încerce compromiterea lui, pentru a le rezolva.

Din această cauză, relațiile lui sînt puține la număr și legăturile cu aceste elemente sînt foarte sporadice.

De aceea este necesar să se insiste pe această linie, analizîndu-se din nou cu el, sub diferite aspecte, de ce ne este necesar să curme cu această poziție și să-și extindă legăturile care să se realizeze cit mai des. De asemenea, este necesar să se analizeze cu el lista sa de legături pentru ca, pe lîngă sarcinile ce i s-au dat, să se stabilească și alte posibilități de informare pe care le are și care pot fi exploatate.

În legătură cu acestea, trebuie stabilit și cu direcția regională MAI Banat anumite sarcini pe care i le-am putea da agentului în funcție de necesitățile operative care există la regiune*.

*ACNSAS, Fond Rețea, dosar nr. 315, vol. 1, f. 96-97.

(Extras din volum, paginile 44-45)

DOCUMENT

Un altfel de rîs

În timpul studierii dosarelor Securității, am întâlnit deseori cazuri dramatice, majoritatea fiind cunoscute publicului larg prin intermediul unor lucrări, unele dintre ele consacrate. Am întâlnit însă și situații sau formulări antologice în arhive, cu un conținut sau o formă care pot provoca zîmbetul.

Pentru unele dintre citatele de mai jos nu am precizat numărul de dosar din care provin, deoarece ideea realizării acestui material a apărut ulterior notării numeroaselor fragmente marcate de un umor involuntar.

Umorul este generat de limbajul folosit, pe de o parte, de către ofițeri, iar pe de altă parte, de către informatorii sau chiar de către persoanele urmărite. Nu lipsește nici comicul de situație, iar comicul de nume este un segment bine ilustrat în dosare.

Numele conspirative* ale informatorilor puteau fi stabilite de comun acord, în cadrul întâlnirilor dintre viitorul colaborator și ofițer. Imaginația acestora a făcut ca în Arhivă să existe astăzi și dosare cu nume conspirative precum:

„Laleaua Neagră”, „Jungla Tigru”, „Tirdea Jak”, „Lennon”, „116 Sărată”, „Abba”, „Sertar”, „Motor”, „Altar”, „Argus”, „Barosanu”, „Bobina”, „Boxeru”, „Brutus”, „Cantor”, „Chinezul”, „Cicero”, „Climax”, „Condorul Alb”, „Corinth”, „Creangă Ion”, „Cronos”, „Desiree”, „Dionisie Lupu”, „Dolores”, „Dr. Ing. L.D.”, „Drumețul”, „Dușcă Ion”, „El Greco”, „Fulgerul Negru”, „Fuscus”, „Gentilom”, „Gisele”, „Giuliano”, „Gripa”, „Hurmuz”, „Instrucătorul”, „Jules Vernes”, „KW 5”, „Lucafeărul”, „Lulu Le”, „Marinar”, „Mașină”, „Mavrocordat”, „Mistretul”, „Moț”, „Movilă”, „Nectar”, „Nevada”, „Nero”, „Ochelaristul”, „Olaf”, „Onedin”, „Orwo”, „Pae”, „Pacea”, „Pamela”, „Papuc”, „Papi-on”, „Pirjol”, „Parașutistul”, „Pass”, „Păpușoi Copt”, „Pericle”, „Pește”, „Petronius”, „Pierre Ion”, „Piramidon”, „Poplin Roșu”, „Prelatul”, „Procust”, „Psihiatrul”, „Racheta”, „Rafael”, „Responsabilul”, „Rică Venturiano”, „Rilke”, „Rubens”, „Salvador”, „Scrutător”, „Serafim”, „Sinclair”, „Solomon”, „Sony”,

„Spînu”, „Stejarul 2”, „Struțeanu”, „Sultan”, „Șalupă”, „Șarpe”, „Tabac”, „Tabachere”, „Tacitus”, „Tampon”, „Tarapagos”, „Temistocle”, „Teologu”, „Topor Ioan”, „Toporișcă Nicu”, „Trăznet”, „Tunetu”, „Turturică”, „Topîrlan”, „Ulise”, „Urbis”, „Urmă”, „Urzică”, „Vagner”, „Valea Lupilor”, „Valea Florilor”, „Vapor”, „Virtėj”, „Web”, „Vigilența”, „Viforul”, „Vrabie”, „Vulturul”, „W 33”, „Zacuscă”, „Zappa”, „Zaraza”, „Zimbabwe”, „Zoro”***.

Locurile de întâlnire aveau, de asemenea, nume conspirative:

„La șant”, „Loc dosnic”, „Loc ferit”, „Casa PARC”.

Umorul de limbaj este dat și de specificul anilor '50-'60, pe care am încercat să-l redăm ca atare. Sint exprimări care l-ar face invidios pe orice personaj al lui Caragiale:

Subsemnatul F. născut la 1914, luna și ziua nu mai țin minte...

Subsemnatul T. născut în această comună...

Mă angajez să sprijin pînă la completa mea epuizare organele de securitate...

Subsemnatul..., născut la..., cu domiciliul în..., fiul lui... și..., de profesie agricultor, îmi iau angajamentul să umblu zi și noapte pentru a furniza informații în scris, cit și verbal la miliția din comună... (Fragment dintr-un angajament)

De la început vreau să-mi exprim satisfacția pentru încrederea ce-mi acordați, în sensul de a vă expune părerea mea într-o problemă a

alta din fabrică, de jos din rîndul muncitorilor cu care, ceas de ceas îmi desfășor activitatea cot la cot. Dacă eu aș fi fost în locul dumneavoastră tot așa aș fi procedat. Vad că sînteți un om cutezător, la fel ca mine care trag la șaibă...*** (Dintr-o scrisoare a candidatului către ofițer.)

Cu ce scop a adus numitul M.T. pe numita C.M. la d-ta? Numitul M.T. a adus-o pe numita C.M. la mine pentru a cînta la pian, iar după o scurtă perioadă a ieșit la iveală că numita C.M. a venit la mine cu scopul de a mă fraieri, prin sensul că s-a îndrăgostit de mine***. (Dintr-un proces-verbal de interogatoriu.)

Î: Cînd v-ați înscris în mișcarea legionară?

R: În mișcarea legionară n-am fost înscris niciodată.

Î: Cine v-a înscris?

R: Neînscrindu-mă, nu m-a înscris nimeni****.

(Dintr-un proces-verbal de interogatoriu.)

*În dosare, de cele mai multe ori, informatorii nu sînt menționați cu numele lor real, ci cu un pseudonim (nume conspirativ), pentru a păstra secretul identității lor reale.

**Nu am trecut multe nume conspirative, unele pentru că erau banale („Ion”, „Maria”), iar altele pentru că reproduceau exact nume ale unor personalități din zilele noastre (și nu doream să existe confuzii regretabile).

***A.C.N.S.A.S., Dosar F.R. nr. 1352, vol. 2, f. 5.

****A.C.N.S.A.S., Dosar F.I. nr. 3333, vol. I, f. 116.

*****A.C.N.S.A.S., Dosar F.I. nr. 3333, vol. I, f. 114.

(Extras din volum, paginile 147-149)

CARTEA

Dosarele Securității. Studii de caz

Autori: Carmen Chivu-Duță, Mihai Albu, **Colectia „Document”, Editura Polirom, 2007**

Autorii analizează metodele de supraveghere și represiune utilizate de Securitate, precum și modalitățile de adaptare și de rezistență ale celor care, activînd în domeniile culturii, religiei, cinematografului, presei scrise, refuzau colaborarea sau erau considerați o amenințare la adresa regimului. Pe lîngă exemple de formulare-tip, rapoarte, informări, note de analiză, sînt prezentate diferite cazuri concrete și studii care permit o decodare a limbajului, motivațiilor și modului de lucru ale Securității. Volumul include o secțiune ce ilustrează comicul de limbaj, de situație și de nume din notele informative, un dicționar de termeni și o listă de abrevieri folosite în dosarele Securității.

Cuprins: Angajamentul: tipologie și evoluție • Motivele de deschidere a dosarelor de Securitate • Motivele de închidere a dosarelor de Securitate • Cum trebuia completat un dosar de Securitate • Prins în plasa informatorilor • Starea de spirit din penitenciare în anul 1948 • Artistul înainte de '89 – între afirmare și supraviețuire • Contactarea în mediul literar.

DOCUMENT

În fața situațiilor pe care nu le putea controla, românului îi rămăsese doar „arma” glumelor, adesea amare; acestea erau transmise prin viu grai, precum folclorul, iar unele dintre ele erau consacrate în scris de „ascultătorii” Securității, etnologii fără voce ai unei societăți în criză. Pe unele dintre ele ni le mai reamintim, altele s-au pierdut „în timp”, fie odată cu dispariția cauzelor care le-au generat, fie din frica tot mai crescută de a nu fi auziți. Ele erau etichetate drept „glume cu caracter dușmănos”, „comentarii tendențioase”, „denigrarea conducerii de partid și de stat”, „manifestări

dușmănoase față de orînduirea socialistă” etc.

În alte situații, chiar informatorul spunea bancuri politice, în scopul de a-i provoca pe cei din anturajul său, după care le reda în notele informative predate ofițerului, pentru a nu fi el însuși acuzat:

» Banc cu senzații tari. În S.U.A., capitaliștii, ca să nu se plictisească, se distrează astfel: zece pleacă cu mașinile pe un drum foarte periculos, unul are desfăcut un șurub, nu se știe

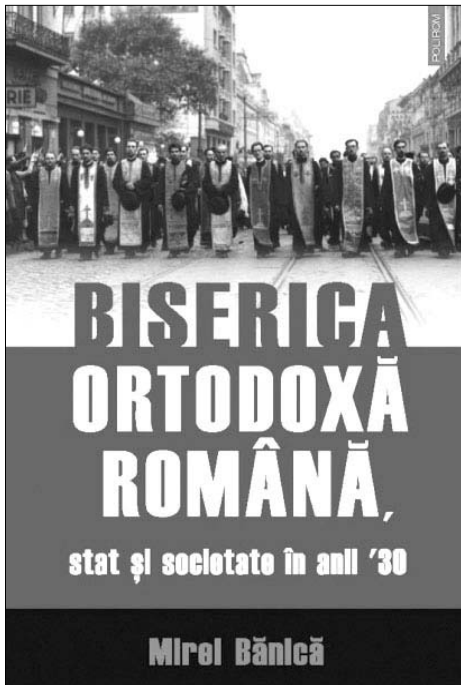
care din ei, unul cade în prăpastie. În Anglia, zece oameni cu zece pistoale, dintre care unul încărcat, toți duc pistolul la cap apăsînd trăgaciul, unul moare. În România, zece inși spun bancuri politice, unul din ei toarnă, senzația nu se știe care e.

» Țiganul este întrebare: – De ce nu sprijini partidul? – Să orbesc dacă am știut că vrea să se dărîme.

» O comisie de control vizitează o fabrică. Toți se plîngeau că nu au bani nici de lemne. Totuși, cel mai prost plătit dintre ei avea chiar și de vînzare. În urma anchetei s-a stabilit că acesta, care locuia lîngă magazia de lemne, avea un papagal care striga mereu Stalin, Stalin; cei ce veneau să cumpere lemne, la auzul lui, aruncu cu lemne, iar curtea „proprietarului de papagal” se umplea de lemne. Într-o stație C.F.R., în apropierea frontierei, se încarcă

vagoane cu grîu. Un muncitor își uită haina într-un vagon și nu mai poate să o scoată. A doua zi, în aceeași stație, aceeași muncitor descarcă vagoane cu grîu venite ca ajutor din „țara vecină și prietenă”, U.R.S.S. Cînd grîul este descărcat, muncitorul își poate recupera, în sfîrșit, haina.

(Extras din volum, paginile 153-154)

CARTEA

**Biserica Ortodoxă Română,
stat și societate în anii '30**

Colectia „Document”, Editura Polirom, 2007
Prefată de Marius Turda

Aplicarea noilor teorii occidentale despre mișcările de dreapta în analiza raportului Bisericii Ortodoxe Române cu Mișcarea Legionară oferă o mai bună înțelegere a unui subiect controversat, prin discutarea unor chestiuni precum participarea clerului la viața politică, eugenismul în România, caracterul religios al Mișcării Legionare și proiectele de reorganizare a Bisericii Ortodoxe Române. Tratarea comparativă pornind de la documentele vremii – raportarea la relațiile dintre fascismul italian și Biserica Catolică sau nazismul german și Bisericile protestante – face din acest volum o abordare inedită a unor teme insuficient cercetate în România.

Cuprins: Presa religioasă interbelică • Biserica Ortodoxă Română: o aspirație geopolitică? • Mizele dezbaterii privind eugenica în România • Împotriva sau pentru implicarea în politică a clerului? • Religie politică și religie tradițională: cazul Ortodoxiei • Reorganizarea Bisericii Ortodoxe Române, un proiect neterminat

AUTORUL

Mirel Bănică

Mirel Bănică este doctor în Litere al Universității din Geneva, cu specializarea studii europene (2004). În 2005 a fost asistent de cercetare la Catedra de istorie comparată a memoriei, Universitatea Laval, Canada, iar în 2005-2006, cadru didactic asociat la Facultatea de Științe Politice a Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative, București, și Universitatea București. Din septembrie 2006 este cercetător asociat la EHESS (Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales), Paris.

Memoria anilor '30

Orice încercare de a aborda subiectul relației dintre Biserică și politică în anii '30 din România riscă încă să se transforme rapid în polemică. Spun „încă” gândindu-mă la distanța scursă de la evenimentele propriu-zise, dar și la cei aproape 20 de ani de după '89, perioadă în care s-a putut scrie liber asupra subiectului.

În lucrarea sa devenită un clasic al științelor sociale, *La Mémoire, l'histoire, l'oubli*, Paris, 2000, Paul Ricoeur avansează încă de la începutul studiului ideea că o memorie manipulată, controversată sau traumatizantă constituie una dintre principalele cauze ale fragilizării identității unei națiuni. Or, memoria anilor '30 din România reprezintă o excelentă ilustrare a tezei marelui istoric francez. Memoria acelor ani și a episoadelor dramatice întâmplătoare atunci continuă să ridice întrebări memoriale delicate, să dea naștere la suspiciuni și nesiguranță, fragilizându-ne trecutul recent.

**Mirel Bănică,
cercetător
la Institutul Român
de Istoria Religiiilor**

Este mai ușor să condamni decît să înțelegi cauzele angajamentului politic

Prezența pregnantă a Gărzii de Fier în peisajul politic al vremii, supraproducția de studii de toate culorile, toate calibrele și de calități diferite dedicate vieții intelectuale din acei ani, precum și dificultatea gășirii unei căi de mijloc în abordare (este mult mai ușor să condamni decît să încerci să înțelegi cauzele profunde ale angajamentului politic) au dus la această stare de lucruri. În rîndurile ce urmează, vom încerca să prezentăm o parte din „cheile” ce stau la baza înțelegerii comportamentului politic al Bisericii din anii '30 și a consecințelor acestuia asupra evoluției și percepției Ortodoxiei românești.

Politica, singurul mijloc de ascensiune socială a preoților

În primul rînd, este vorba de relația Biserica Ortodoxă-Stat. De-a lungul vremii s-a acumulat o imensă literatură dedicată acestui subiect. Abundența ce poate fi văzută și ca o veritabilă capcană, datorită numeroaselor interpretări, adeseori contradictorii, ale acestui dificil binom. Explicațiile lui Serghei Bulgakov din cartea sa *Ortodoxia* (Editura Paideia, 2002) ni s-au părut însă extrem de relevante. Dacă Statul și suveranul probează prin fapte că sînt „buni creștini”, Biserica se poate „apropia” de ei și revarsă asupra lor „binecuvîntarea sa divină”. Puterea temporală este percepută ca o reprezentare a voinței divine, alegerea conducătorului înscriindu-se într-o logică extramundă. Atenă la nuanțe, Bulgakov mai spune că acțiunea de contestare a puterii temporale de către cea spirituală, precum și „supremația” unuia față de cealaltă nu se pot concepe teologic și canonic.

În practică însă, s-a găsit mereu o cale de acces a preoților la acțiunea politică individuală. Atunci cînd a fost vorba să se „aleagă conducătorul”, după cum spune Bulgakov, opțiunea personală a preotului s-a găsit adesea în contradicție cu a Sîntului Sinod și a „strategilor” acestuia de a da un răspuns articulat în relația cu puterea din epocă. De altfel,

subiectul implicării/neimplicării clerului în politică revine cu regularitate în dezbaterile publice de-a lungul întregii perioade interbelice, consecința directă a ambiguității intrinsece a raporturilor între Biserică și Stat, dar și a importanței reale pe care o avea Biserica în societatea anilor '30. În fine, adeziunea unui preot la un partid politic constituie un gest *individual* sau implică *ansamblul* Bisericii Ortodoxe? Întrebare dificilă, la care Bulgakov furnizează o parte din răspuns: „Nu există legătură imuabilă între Ortodoxie și un sistem de guvernare; ortodocșii pot avea diverse opinii și diverse simpatii politice, în funcție de conștiința cetățenească și inteligența acestora”. Ce-i drept, teologul rus face referință la marea masă a credincioșilor și nu în mod special la cler. O întrebare ce revine obsesiv chiar astăzi, odată cu participarea preoților la alegerile locale...

Interpretările „sociologice” ale angajamentului politic al preoților sînt adesea absente din studiile importante dedicate perioadei interbelice. Statutul de preot ortodox, contrar propagandei oficiale, nu a fost niciodată suficient de „valorizant” pe plan social, mai ales în regiunile sărace ale României Mari. Mediul în continuă schimbare din acea perioadă și modernizarea tardivă au impus adaptarea preoților la noile condiții. Politica reprezenta singurul mijloc de ascensiune socială la dispoziția lor, cu altă mai mult cu cît „ei (preoții) puteau influența decisiv masa aceasta amorfă, țărăniului chemați să voteze neavînd nici cea mai mică educație politică”, după cum scrie fără menajamente polemical Petre Pandrea în *Jurnal*. Orientarea politică a partidului conta mai puțin (mulți preoți de țară făcînd politică liberală, de exemplu), avantajele ce puteau fi obținute fiind mult mai importante.

Preoții, extrem de receptivi la Garda de Fier

Seminariile teologice se înmulțesc considerabil după război, astfel încît numărul absolvenților a crescut mult peste numărul necesar pentru parohiile vacante, mai ales pentru cele din mediul urban, cele mai dorite. *Nerăbdarea* generațională era din ce în ce mai prezentă. Tot acești preoți tineri erau extrem de receptivi față de mesajul politic al formațiilor politice care promiteau remedierea prin forță a acestei stări de fapt, în special Garda de Fier. Un exemplu: discursul pronunțat de Patriarhul Miron Cristea după asasinarea lui I.G. Duca în 1933 conține nenumărate referințe la starea de excludere profesională a tinerilor și

repetate indemnuri la „ascultare” înaintea ca aceștia să aibă acces la o poziție dominantă în societate.

Exemplele de acest gen sînt nenumărate; din păcate, lipsesc încă cercetările referitoare la *mobilitatea socială verticală* a anilor '30 din România, înțeleasă în sensul dat de Karl Mannheim în *Ideologie și utopie*, și anume o mișcare tensionată între diferite straturi sociale, favorizînd ascensiunea individuală. Ele ar duce la o înțelegere mai profundă a mecanismelor adevărate.

Angajamentul politic al preoților din anii '30 continuă să bîntuie spiritele

Angajamentul politic al clerului, mai ales în rîndurile Gărzii de Fier (care impune un comportament extrem față de puterea politică, în opoziție cu imaginea publică a preotului), nu rămîne neobservat. În a doua jumătate a anilor '30 se face simțit un curent de opinie ce se pronunță împotriva *oricărui* angajament politic al slujitorilor altarului. Numeroși sînt cei care țin să reamintescă public faptul că preotia este o meserie bazată pe vocație, incompatibilă cu activitatea politică. Politica aduce deservicii nu numai unor cariere individuale, ci întregului „corp” al Bisericii în ansamblu, complexului său mecanism teologic și instituțional.

Odată cu trecerea timpului, ne putem da seama mai bine de consecințele

pe care le-a avut implicarea în politică a clerului ortodox în perioada interbelică. Facem referință mai ales la impresia difuză care există în acest moment în rîndurile istoricilor fascismului european că această Biserică a susținut în mod tacit Mișcarea legionară, întemeiată atît pe asemănările posibile care se pot face între simbolismul politic legionar și formele de expresie exterioară ale Ortodoxiei, cit și pe manifestarea extrem de vizibilă a unor preoți în momentele-cheie din existența Mișcării. O falsă impresie care va fi greu de demontat în viitor, dar care va cauza multe „neplăceri” (cu ghilimele) istoriei și memoriei anilor '30.

Coborînd pe scara timpului, tentația politicii în rîndurile clerului a slăbit și „instrumentalizat” Biserica în timpul guvernării Ion Antonescu. Ea a permis mai apoi „vinătoarea de vrăjitoare”, urmată de șantajarea preoților, practicată de autoritățile comuniste în anii de început ai regimului. Ne limităm doar la ce cunoaștem în mod direct: mărturie stau numele de preoți care făceau publicistică politică (nu neapărat legionară) subliniate cu albastru gros din ziarele interbelice, în vederea identificării și urmăririi lor – iată ce poate fi văzut de cei care au curiozitatea să arunce o privire în arhive. Între istorie și memorie, angajamentul politic al preoților în anii '30 (și implicit al Bisericii Ortodoxe Române) continuă să bîntuie spiritele și să alimenteze suspiciunile. Iar un *travail de mémoire* (munca memoriei, munca cu memoria) sistematic și eficient încă se lasă așteptat.

DOCUMENT

Epilog

Mirel Bănică

Au trecut 16 ani de la prăbușirea comunismului și românii încă mai caută modalitatea de a se „reconcilia” cu anii '30, această perioadă singulară din istoria lor contemporană. Cercetătorii români și străini interesați de subiect sînt divizați în ceea ce privește calea de urmat.

Între „decepția” care a însoțit demitizarea acestei perioade (prin punerea în evidență a angajamentului politic de tinerete a unui Mircea Eliade sau Emil Cioran, decepție împărtășită mai ales de o întreagă generație de tineri cercetători formați la începutul anilor '90) și noua rescriere a istoriei în numele unei căutări obsesive a adevărului, drumul care mai rămîne de parcurs este încă foarte lung și dificil. Necesarul *travail de mémoire*, plasat între istorie și memorie, singurul care permite normalizarea relațiilor cu această perioadă, ia forme dintre cele mai diverse, cum ar fi site-urile care amestecă de-a valma imagini și cîntece legionare, unde Corneliu Zelea Codreanu este reprezentat ca „sînt martir”.

Autorii unor comentarii postate pe diverse liste de discuții și chat-uri, ce se declară „ortodoxe”, vituperează insulte grele și amenințări la adresa „dușmanilor adevărului”. Fără îndoială, democrația internetului este încă departe de a-și fi epuizat resursele. În fine, nu trebuie uitat nici faptul că centrul Bucureștiului este invadat periodic de afișe ale unor grupări ce se revendică de la Garda de Fier, îndemnînd la „însănătoșirea morală” a națiunii și re-

vigorarea sa spirituală – iar lista exemplelor posibile este foarte lungă.

Aroganți sau supuși, divizați ori grupați în jurul unor convingeri sau idei, timizi sau, din contră, excesivi în argumentație, cei care s-au ocupat pînă acum de istoria politică, religioasă și intelectuală a anilor '30 din România au parcurs un cîmp foarte larg de interpretări, dar au fost furnizate prea puține răspunsuri definitive. În plus, „scandalurile” în serie de pînă acum au avut ca rezultat o sensibilizare extremă a opiniei publice „cultivate” față de acest tip de subiect.

Ca și alte națiuni europene care au cunoscut experiențe asemănătoare, dacă dorim să înțelegem ceea ce este fascinant și, în același timp, detestabil în trecutul nostru recent, trebuie să recunoaștem mai întâi de toate și să acceptăm toate contrastele istoriei noastre culturale și religioase.

Chiar și pe cele mai problematice, ce par la prima vedere ireconciliabile din cauza încălcării lor afective și emoționale. Doar astfel cercetarea poate să avanseze, doar astfel se poate accede la o conștiință liniștită a timpului prezent, fondată pe sentimentul atît de special, dar benefic al „lucidității istorice”. Drumul care mai rămîne de parcurs înainte de a ajunge acolo este încă lung și dificil, dar nu imposibil. Felul în care societatea și, în subsidiar, Biserica Ortodoxă Română vor face față provocărilor viitorului depinde (și) de acest exercițiu de luciditate.

București, mai 2006

(Extras din volum, paginile 253-254)

CRISTINA
ANISESCU

» „De la bun început am conștientizat faptul că mă aflu într-o ipostază dificilă – cea de a reface un traseu de viață, de a recompune din fragmente tip document istoria unei personalități atât de complexe.”

Rememberance

...despre „Nicolae Mărgineanu – Un psiholog în temnițele comuniste”

Intenția de a regăsi urmele pașilor pierduți, de a reface și de a întregi biografia profesorului Mărgineanu a devenit posibilă pornind de la ultima sa lucrare, o fascinantă și cutremurătoare autobiografie – *Amfiteatre și închisori. Mărturii asupra unui veac zbuciumat* –, „o mărturisire despre sine însuși”. Am luat act de concretețea acestor „urme” în miile de pagini ale dosarelor aflate în arhiva CNSAS, ceea ce a și făcut posibilă apariția acestei cărți, *Nicolae Mărgineanu – Un psiholog în temnițele comuniste*.

„Dar o dată și o dată se va face, poate, și un proces drept împotriva aceluia care ne-au făcut nouă un proces atât de nedrept.” (Nicolae Mărgineanu)

doilea cerc al suferinței – persoanele cele mai dragi profesorului Mărgineanu.

Despre „lucrul” cu documentele Securității

Documentele întocmite de Securitate încorporează perioada represiunii comuniste, ele nefiind altceva decât emanațiile grupului dominant, păstrate în „casa de fier”, cu scopul de a întări și reformula axa controlului asupra întregii societăți românești. Prin intermediul lor s-au legitimat acțiunile acestui grup reprezentat de nomenclaturii partidului comunist, ofițerii Securității și milițienii, anchetatorii și procurorii, la care se alătură informatorii, consfințind ideologic registrul totalitar și atașamentul față de acesta. În mod concret, ne referim la corpul documentelor de tipul: rapoarte de analiză, planuri de măsuri, planuri de filaj, de introducere și de valorificare a măsurilor de tehnică operativă, note de analiză-sinteză privind acțiunile operative ale aparatului de Securitate, rapoartele de recrutare, de instruire și dirijare a informatorilor, notele de verificare la domiciliu, rapoartele de anchetă și de interogatoriu, referatele înaintate instanțelor judiciare în vederea condamnării persoanelor etc.

Prin intermediul acestor documente s-au pus în aplicare mecanismele puterii, concentrate în „brațul” partidului comunist, asigurându-se distribuția lor controlată la nivelul instituțiilor polițienești și administrative ale statului, cu

scopul „lichidării”, „supravegherii” și pedepsirii „dușmanului de clasă”.

În aceste circumstanțe, am luat în considerare opinia istoricului Bloch în definirea obiectului istoriei: sintem tentați să afirmăm că „acesta nu este trecutul, nu este timpul, sint «oamenii în timp»”, iar cel care investighează evenimente, fapte, structuri instituționale are misiunea de a „lupta cu documentul”, examinându-i nu numai sursele, conținutul, semnificația, ci și misiunea de a decanta adevărul de fals.

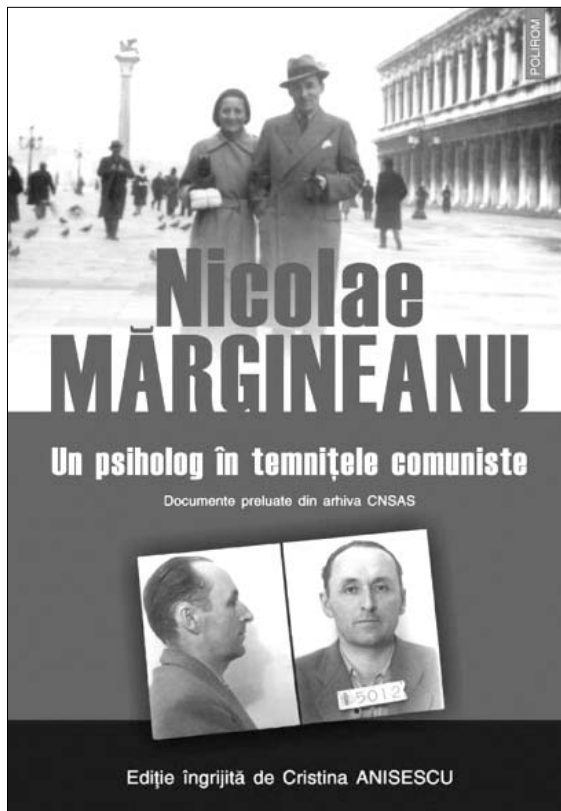
Așadar, corpul documentelor publicate în această lucrare, ca orice scriere, va rămâne „deschis oricui vrea să citească: el nu are un destinatar desemnat” (Paul Ricoeur), iar mărturiile pe care le conține sint „desprins” de creatorul lui, făcând posibilă interogarea și procesarea lui în limitele timpului/contextului istoric în care a fost scris, astfel încât autorul textului să mai aibă „posibilitatea să vorbească”, iar noi să-l înțelegem.

Remembering – Nicolae Mărgineanu

Nu toți oamenii au de la natură vocația înălțimilor și profunzimilor înțelegerii lucrurilor, însă, atunci când întâlnim o astfel de personalitate, putem îndrăzni a mai crede în pledoaria lui Socrate pentru Bine, Adevăr și Frumos.

Cu acest deznădăturat mi-am propus să re-voce personalitatea profesorului Nicolae Mărgineanu, cel care avea să devină „...psihologul cu cea mai completă pregătire pe plan internațional” și care a reușit, în opinia renumitului profesor G.W. Allport, să devină, la mai puțin de 30 de ani, „ambasadorul psihologiei europene în S.U.A.”. Pentru cei care l-au cunoscut, argumentele ar putea părea de prisos. Pentru cei care mai cred în *Paideia*, în *continuum* și *completitudine* în cadrul procesului de formare și maturizare științifică, rîndurile de mai jos vor purta semnificații ale acestui sens.

» „Nicolae Mărgineanu nu a fost doar psiholog și profesor, ci un *Om al Cetății*, deloc indiferent la ceea ce se întâmpla după instalarea regimului comunist. Și în consens cu principiile lui călăuzitoare, a respins orice formă de teroare și totalitarism, devenind un «pericol» pentru noua formă de guvernare.”

Ediție îngrijită de Cristina ANISESCU

CARTEA

Nicolae Mărgineanu – Un psiholog în temnițele comuniste

Colecția „Document”, Editura Polirom, 2006, ediție îngrijită de Cristina Anisescu. Prefată de Adrian Neculau.

Profesorul Nicolae Mărgineanu a fost unul dintre reprezentanții importanți ai școlii românești de psihologie în perioada interbelică și de după război, în pofida celor 16 ani de detenție comunistă. Sint prezentate activitatea sa în cadrul asociațiilor „Amicii Americii” și Româno-Americană din Ardeal în perioada 1945-1947, declarații și interogatorii semnate de el în timpul anchetelor din beciturile Siguranței, ulterior ale Securității, și procesul Marii Finanțe (27 octombrie – 2 noiembrie 1948), în urma căruia a fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică. De asemenea, volumul cuprinde o biografie a fratelui său, Petru, ucis de Securitate, mărturii și documente din arhiva CNSAS privind consecințele condamnării politice și metodele represive utilizate de Securitate asupra soției și copiilor lui Nicolae Mărgineanu. Sint documente cutremurătoare, menite să completeze informațiile despre modul cum un regim cu porniri criminale a acționat împotriva aceluia intelectual care au refuzat să colaboreze cu reprezentanții săi.

Cuprins: Nicolae Mărgineanu, un model de performanță profesională și umană • Nicolae Mărgineanu și psihologia suferinței în temnițele comuniste. Textele detenției • Din documentele rezistenței anticomuniste. Petru și Eugen Mărgineanu • Al doilea cerc al suferinței. Familia profesorului Mărgineanu: metamorfozele supraviețuirii • Documente-facsimil și fotografii.

Cristina Anisescu

Este de formație psiholog și activează ca cercetător în cadrul CNSAS. E coautoare la cartea *Partiturile securității* (în colaborare cu Silviu Moldovan și Mirela Matieu), Editura Nemira, 2007, și a îngrijit ediția cărții *Nicolae Mărgineanu – Un psiholog în temnițele comuniste*, Editura Polirom, 2006.

Nicolae Mărgineanu nu a fost doar psiholog și profesor, ci un *Om al Cătății*, deloc indiferent la ceea ce se întâmpla după instalarea regimului comunist. Și în consens cu principiile lui călăuzitoare, a respins orice formă de teroare și totalitarism, devenind un „pericol” pentru noua formă de guvernare. Acest lucru, nu numai pentru rolul activ pe care îl avea în consolidarea relațiilor culturale și științifice cu America, Franța, Marea Britanie și Germania, pentru activitatea în cadrul Societății „Amicii Americii” sau pentru cea desfășurată în sfera relațiilor diplomatice cu scopul retrocedării integrale a Transilvaniei sau în cel de numire a lui Mihail Ralea în funcția de ministru la Washington.

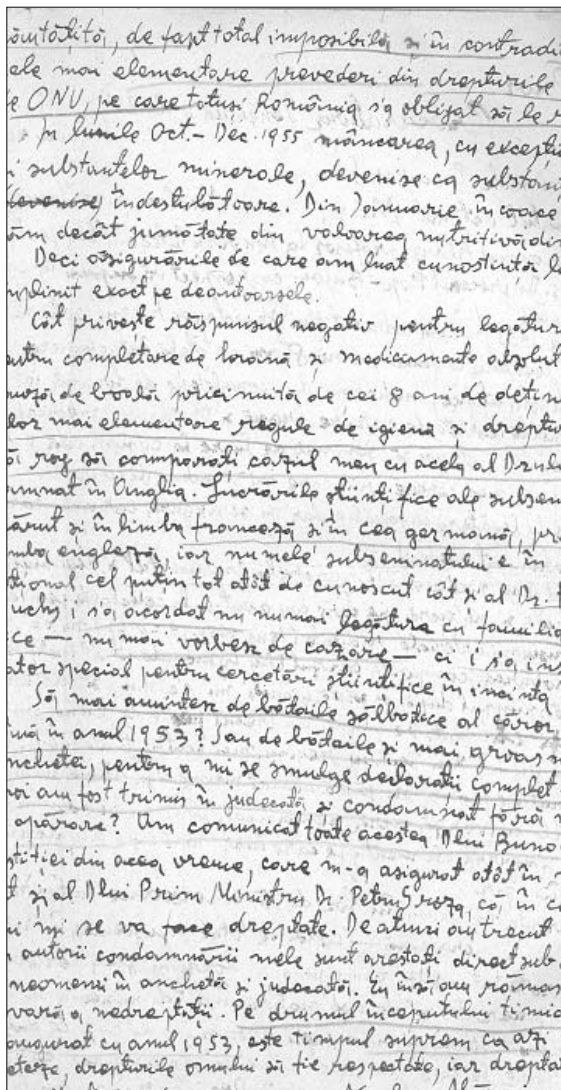
Fără să-și fi dorit sau să fi răvnit vreo clipă, N. Mărgineanu semna în aceste condiții o filă deosebit de importantă din istoria românească. A mai semnat încă alte câteva mii de pagini de declarații în închisorile comuniste (de la Aiud, Jilava, Gherla, Pitești, Dej și Cluj), în condiții de represiune extremă, pentru fapte inventate de autoritățile comuniste sau de Securitate. Și acestea pot fi considerate file de istorie, de data acestora ale suferinței generate și înfăptuite de un regim totalitar.

Pe 14 aprilie 1948, destinul lui a fost umbrit, ca de altfel al întregii familii. Din acel moment, cariera profesională și viața personală au suferit modificări majore, ca mai apoi, 16 ani de absență completă din viața publică petrecuți în detenție în închisorile comuniste. 16 ani în cele mai cumplite și umilitoare condiții umane, 16 ani de tortură fizică și psihică, de frig, foame și boală pentru o vină imaginată și alimentată chiar de colegii lui de celulă.

„Experimentul” detenției a fost luat ca o lecție veritabilă de rezistență și de angajare în înțelegerea naturii umane în situații limită.

Lecție de supraviețuire

14 ani mai târziu după ieșirea din temniță, profesorul Mărgineanu împărtășește lumii formula supraviețuirii: „cu raiul în inimă, deoarece conștiința ne era curată... prin „*La paix des profondeurs* care-ți lăsa intactă identitatea cu propria-ți conștiință”. Acesta a fost „avantajul, marea avantaj al intelectualului lui, ajuns la închiisoare... bogăția vieții sale, care-l făcea să-și ajungă sieși și să nu se simtă singur oriunde s-ar fi aflat”.

Memorialul profesorului Nicolae Mărgineanu din Penitenciarul Pitești, 19 martie 1956 (ACNSAS, fond Penal, dosar 335, vol. 61, f. 170)

ECOURI ÎN PRESĂ

Alexandru Călinescu, 17 noiembrie 2006, „Ziarul de Iași”:

„Extraordinaire, adesea halucinante sînt documentele reproduse în volum”

„Acest savant ce părea croit pentru o brillantă carieră internațională și care, printre altele, a înființat în România primele laboratoare de psihologie în mari uzine, a cunoscut în închisorile comuniste umilințe, tortură, foame, boli etc. A supraviețuit în chip miraculos, așa cum au supraviețuit alte victime ale unui regim ce își propusese, de fapt, să le extermine. N. Mărgineanu e, într-un fel, un caz emblematic pentru proiectul pe care comunistii îl doreau pus în practică, și anume exterminarea elitelor (intelectuale, politice etc). La eliberare, în 1964, profesorul mai trăiește o umilință, dovadă că sistemul comunist era consecvent: în ajunul ieșirii din închiisoare, deși se știa că va pleca, i se pun lanțuri la picioare, din simpla (simplă?) bucurie sadică de a-l umili pentru ultima oară. Extraordinaire, adesea halucinante sînt documentele reproduse în volum. Vedem cum mecanismul, odată pus în mișcare, funcționează implacabil: parodie de proces, oameni ai muncii din țară cer, în «Scînteia», ca «trădătorii» să fie condamnați la moarte, și nu oricum, ci în chinuri groaznice, declarațiile lui Mărgineanu și ale celorlalți încep să fie scrise într-o limbă de lemn tot mai opacă și mai înțepenită, călăii pun stăpînire pe victime, fac totul pentru a le înjosi și a le dezumaniza. Cartea aceasta este impecabil îngrijită de Cristina Anisescu, cercetătoare la CNSAS. Comentarii pertinente, note lămuritoare de o mare utilitate, prezentare ireproșabilă a documentelor (de o bogăție impresionantă) – iată cîteva din reușitele acestei ediții datorate unei tinere cercetătoare care, în plus, este de formație... psiholog.”

Ruxandra Cesereanu, 17 octombrie 2006, „22”:

„Mărturia sa este una despre infern”

„Volumul masiv (de aproape 500 de pagini) cuprinde nu doar documente revelatorii din perioada antonesciană și mai ales din cea comunistă, ci și o monografie sintetizată a întregii familii Mărgineanu, cu toți cei persecutați ori chiar uciși de Securitate (a se vedea, de pildă, cazul lui Petre Mărgineanu, fratele profesorului). Trăitor timp de 16 ani de detenție în comunism, cunoscînd direct tortura și umilințele practice în temnițele comuniste, psihologul Nicolae Mărgineanu (anchetat dur și maltrat pentru a fi fost, în ficțiunea croită de Securitate, «agent al serviciului american de spionaj», întrucît fusese bursier al Fundației Rockefeller, și condamnat în așa-numitul lot al Marii Finanțe) a dat probabil cea mai fină analiză tehnică de această natură asupra bestialității din detenție, dar și asupra strategiilor de rezistență manifestate de către victime. Deși mărturia sa este una despre infern, acesta a putut fi depășit prin variate și nuanțate soluții de supraviețuire morală și intelectuală. De aici prestanța și exemplaritatea testimoniuului prilejuit de autor. Cartea-document axată pe arhiva CNSAS privitoare la profesorul Nicolae Mărgineanu este remarcabilă și dă seama pe îndelete de mecanismele fizice și psihice ale aparatului de represiune din România comunistă, așa cum funcționau acestea: ca terorism intern, planificat de stat.”

Lecție pentru prezent și viitor

Depth and Height Psychology, ultima lucrare a profesorului Mărgineanu, propune o reconciliere cu trecutul traumatizant al celor 16 ani de detenție politică, lăsînd un mesaj mai mult decît explicit și călăuzitor pentru viitoarele generații de psihologi:

» „Ca unul care a participat la luptă și sacrificii în numele principiilor călăuzitoare ale umanității, în timpul celor 16 ani de închiisoare, mă simt obligat moral să aduc mesajul lor înaintea conștiinței lumii. Acest mesaj este că nici un sacrificiu uman nu este prea mare pentru triumful principiilor călăuzitoare, care i-au făcut pe oameni ființe umane și continuă să îmbunătățească natura lor umană socială și culturală”.

Urmații în paginile 10-11 secțiunea DOCUMENT a acestui subiect

Nicolae Mărgineanu și tatăl său în Parcul Central din Cluj, în 1968

MĂRTURIA FOSTULUI DEȚINUT POLITIC GEORGE LALESCU*. INTERVIU REALIZAT DE REGIZORUL NICOLAE MĂRGINEANU

Lecția de supraviețuire a profesorului Nicolae Mărgineanu

Cînd am intrat în celulă, am fost întîmpinat de 3 deținuți îmbrăcați în zeghe.

Cel care m-a întîmpinat cu o căldură, cu prietenie și puțină sfială care să-mi dea încredere a fost profesorul Nicolae Mărgineanu. Acesta a fost norocul meu... Dînd peste dl prof. Mărgineanu, încet, încet, acesta mi-a arătat care sînt metodele pe care le întrebuntau acești anchetatori, oameni foarte abili, de altfel, dar proști, proști, în felul lor, dar abili în răutatea lor. Ei căutau să te înspăiminte pentru a-ți tăia orice speranță și-apoi veneau dintr-odată cu o idee care putea să-ți redea totul înapoi, dacă le dădeai satisfacția unei declarații care să-i limpezească.

Dl profesor Mărgineanu s-a arătat a fi așa cum îi era meseria, un bun psiholog. Și-a dat seama de starea în care mă află – eram sfios, speriat –, m-a luat ușor deoparte, pe după umeri, și mi-a spus. A început să facă o întreagă școală cu mine, o pedagogie a felului în care trebuie să te porți ca să poți să supraviețuiești.

Cînd mi-a spus că are trei ani de închisoare, am rămas pur și simplu stupefiat, nu-mi venea să cred că un om poate să reziste atît de mult, trei ani de închisoare, în beciurile acelea care mă înspăimîntaseră prin coridoarele pe unde treceam, cu ochelari, cu îmbrînceli, cu bubuieli.

M-am uitat la dînsul. Într-adevăr erau galben, puțin tras la față, însă zîmbitor, nu avea o mină de om înspăimîntat.

Și ce-mi spunea: „Măi, omule, nu te speria, ei asta și încearcă, să te sperie ca să poată să te manipuleze așa cum vor. Important este să-ți păstrezi cumpătul, să nu crezi în amenințările lor. Ei nu vor să te omoare, să te împuște, pentru că vor să aile de la tine tot ceea ce-i interesează, încît, atunci cînd îți pun pistolul pe masă, cînd îți vor spune «te împușc, banditul, dacă nu spui ceea ce î doresc eu!», să nu te sperie, că nu te împușcă, o fac numai ca să te sperie [...]”.

Mi-a spus că mă vor îmbia cu fel de fel de lucruri de care mă vor lipsi înainte, spre exemplu, mă vor înfometă două-trei zile înainte, nu-mi vor da să beau și-apoi, el va sorbi foarte tacticos, de pe birou, un pahar cu apă minerală, un pahar cu vin... și asta doar ca să te îmbie...

Dl profesor Mărgineanu îmi spunea exact ceea ce trebuie să le spun și cum trebuie să mă comport, adică: să nu mă sperie; să răspund scurt; să nu vorbesc mai mult decît sînt întrebă; să spun în totdeauna lucrurile pe jumătate, ca să pot să fiu tras de limbă; să nu mă opun cu îndîjrire, ci să mă las ca dus de anchetator în cursa pe care mi-o întinde, iar eu, însă, să-mi păstrez integritatea și, în același timp, secretele pe care trebuie să le păstrez.

„Scinteia”, 27 octombrie 1948

M-a învățat și felul în care să mă comport, să nu implic pe nimeni în treburile astea, nu numai din punct de vedere moral, ceea ce însemna mult și din punct de vedere practic, pentru că de-abia așteptau ca ei să facă din această anchetă un caz cît mai amplu, să implice cît mai multe persoane, prin care să poată, în felul acesta, să arate că au descoperit o rețea înspăimîntătoare, care amenință regimul și-n felul acesta ei au reușit să o descopere. [...] Și-n felul acesta nu m-a surprins nimic. Eram deja pregătit de dînsul. [...]

Mi-a mai spus că sînt pus să număr zece trepte, în fond erau douăsprezece, dar special mă puneau să număr zece, ca pe drum, cînd ajung la zece, să nu mai întind piciorul pe scară, ci să calc plat și-n felul acesta să cad jos și de acolo să mă ridic și să mă dea cu capul de pereți: „dobitocule, nici nu știi să numeri!”. Ori lucrul acesta era făcut pentru ca să pregătească ancheta care urma, să te duci acolo înspăimîntat deja și să fii pregătit pentru ancheta care urma. [...]

N-am stat prea mult de vorbă cu dînsul, pentru că, pur și simplu, ocolia subiectele dureroase, subiectele care priveau familia, nu vorbea prea mult, am înțeles că are unul sau doi copii, dar n-avut să spună nimic, ca să nu trezească în noi sensibilități dureroase.

Ne povestea de anii de studii de la Harvard, că se ocupa de psihologia muncii la Reșița [...]. Facea, pur și simplu, cursuri de psihologie cu noi, atît cît reușeam.

În mare vorbea foarte mult cu un domn, care de asemenea a murit la o vîrstă venerabilă, la 90 de ani, domnul colonel Traian Borcescu, care a fost șeful Serviciului de Informații al Armatei [...].

Dînsul era un fel de mămică a noastră. Ne încuraja cînd eram luați noaptea la anchetă și era un moment greu, un moment dramatic, pentru că, sculat din somn, dintr-odată, bubuit, umblat pe coridoarele acelea cu ochelarii la ochi și pus în fața anchetatorului, care începea cu exercițiile: „ridică mina, stai într-un picior, stai cu mîinile lipite de

perete o oră... două!”, pînă cînd nu mai puteai și îți cădeau în jos.

Ei, dînsul îți spunea aceste lucruri și noi eram pregătiți, le suportam nu cu stoicism, ci cu răbdare că știam că ele sînt făcute ca să slăbească în noi orice rezistență.

Ne-a pregătit suflătește pentru greul care ne aștepta în închisori, pentru că dînsul avea deja trei ani de zile, mai mult de cercetări de stat în închisoare, pentru că organele de anchetă, odată ce-și terminau pentru moment treaba, te trimiteau la Jilava, unde te lăsuau luni de zile ca să plutești în nesigurantă. Lucrul acesta era o chestiune gîndită și la un moment dat doreai să te cheme și să le spui: „domnule, uite ce-am făcut sau ce n-am făcut, dar lasați-mă sau condamnați-mă sau omorîți-mă, dar nu mă mai țineți așa în suspensie, că nu mai suport!”. Și te țineau cite un an și cite doi și-apoi te chemau. [...]

Și era o problemă care-i agita foarte mult pe cei de la Interne. Era** privit ca un om foarte important. Dînsul făcuse

parte dintr-un lot care, după cîte știam, era o organizație subversivă care submina interesele economice, chiar politice ale regimului, încît i se dădea o mare însemnătate. [...]

Era timorat în toate felurile, amenințat cu familia, că i se poate întimpla orice, că s-ar putea să nu mai existe, că, dacă vrea să trăiască familia, să spună ce știe.

Nu vorbeam despre ce-a făcut, pentru că fiecare, în felul nostru, ne feream să spunem lucruri care nu știam că ele pot fi auzite acolo sau sus, la anchetă, mai tîrziu. Încît, ceea ce vorbeam între noi erau numai lucruri strict legate de acel interior, micul univers al nostru în care trăiam, și cabinetul anchetatorului. Iar despre viața de afară, vorbeam numai despre ceea ce au constituit momente de plăcută amintire, evita să vorbească despre familie, pentru că ele erau lucruri dureroase pe care le stîrnea și nu dorea acest lucru. [...]

Nu arăta rău. Avea o față blindă, tras la față, palid din cauza lipsei de aer, tuns, îmbrăcat în zeghe și cu o mină totuși optimistă, asta este ceea ce m-a șocat și m-a apropiat de dînsul.

Am regretat foarte mult că n-am știut de unde să-l iau cînd am ieșit.

M-am gîndit la el tot timpul. A fost omul care mi-a îndrumat primii pași în închisoare și m-a format, ca să nu pic în capcana turnătoriei sau să nu divulg anumite lucruri pe care le știam și să bag pe alți oameni... astfel încît, am putut fi, în felul acesta, pregătit și sufletește, și psihic, pentru că presiunea era foarte mare din partea anchetatorilor și trebuia să ai un om care trebuia să intuiească foarte bine ceea ce urmăresc ei. Iar dînsul ne putea spune exact ceea ce urma, astfel încît noi să putem fi... să nu fim luați prin surprindere.

Cam astea pot să vă spun...

*Din arhiva filmelor documentare realizate de regizorul Nicolae Mărgineanu. George Lalescu, fost deținut politic, a fost arestat în aprilie 1951, fiind elev la acea vreme. În mărturia sa descrie primele zile din arestul Securității, aflîndu-se în aceeași celulă cu Nicolae Mărgineanu, de la care a învățat metodele de supraviețuire în timpul anchetelor și de a adapta la condițiile inumane din închisoarea comunistă. Aduc mulțumiri domnului regizor Nicolae Mărgineanu pentru că mi-a oferit posibilitatea să public un fragment din interviul realizat cu domnul George Lalescu. **Vorbind despre profesorul Nicolae Mărgineanu.

(Extras din volum,
paginile 102-104)

Condiția umană „sub semnul omeniei”

Prof. dr. Adrian Neculau,
Iași, mai 2006

(...) Mulți psihologi români importanți au făcut închisoare: Tr. Herseni, C. Zahirnic (doctor la Geneva, cu Claparede), G. Bontilă, Constantin Botez și alții pe care nu-i știu eu. I-am cunoscut pe toți cei enumerați mai sus, m-am bucurat de încrederea și simpatia lor, dar niciodată nu mi-au împărtășit cîte ceva din experiențele pe care le-au avut. Nici nu știu dacă au lăsat însemnări sau memorii. Observațiile de „participant” la aceste „veac zbuciumat” ale lui Nicolae Mărgineanu sînt primele de care luăm cunoștință. Vor fi descoperite oare și altele? Se va găsi cineva să reunească observațiile lor sau ale celor ce i-au cunoscut și să ne ofere o interpretare avizată a „dramei” psihologiei românești?

Memoriile lui Nicolae Mărgineanu ne dezvăluie personalitatea sa de o mare frumusețe morală. Poate ușor naiv pentru un psiholog, prea încrezător în puterea valorilor și în purtătorii de valori, mesajul său este cel al unui personaj de basm: cinstit și demn, crezînd în oameni, neabătut de la convingerile sale democratice. N-a fost numai o minte strălucită, ci și un caracter pe măsură.

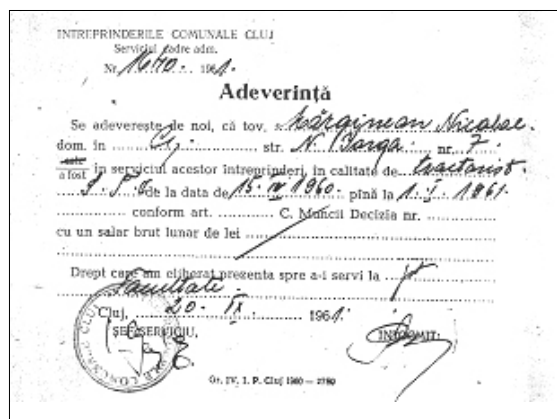
Este remarcabil faptul că, după ce a trecut prin toate, și-a menținut și întemeiat convingerile, sprijinindu-se pe valori și oameni. Lucrarea *Sub semnul omeniei*, publicată în 1969, la numai cinci ani după calvarul temniței, mărturisește despre această încredere în cultură și civilizație, în simțul măsurii, în sentimentul național și al armoniei, în datină (în sens de cutumă morală) și comunitate, în „legea strămoșască” a omeniei. E o lege care oprește răul să se manifeste, o instituție a valorii morale, o normă a „drepte balanțe” și a instituției datoriei. Este o mitologie, o religie a faptelor bune, a regulilor și a bunelor practici, o calitate dominantă a personalității civilizatoare. Omenia e suprema condiție a omului, crede Mărgineanu, este calitatea ce închide cercul „calităților umane, fie ele intelectuale, practice sau morale”. (...)

Acest om bun și încrezător, care a fost ținut departe de semenii săi timp de 16 ani (!) și a fost tratat ca un neom, crede că noi, psihologii, avem datoria să promovăm dezvoltarea culturală, să studiem *natura umană în condiția sa socială și culturală* nu numai ca marcă a individualității, să considerăm epoca noastră drept un triumf al *umanismului socio-cultural*. Cit de modern putea fi Mărgineanu acum un sfert de secol, cînd

afirma că valoarea și caracteristicile personalității se afirmă – și deci se studiază – numai prin raportare la context, la gîndirea socială care-l formează pe actorul social! Psihologul român a fost fără îndoială un vizionar. Un personaj de o mare înălțime morală, dar și tragic, cu care psihologia românească se poate mîndri.

Cercetînd documente, dosare, procese verbale de interogatoriu, delatîuni ale unor colegi și declarații date de profesor, în fața anchetatorilor, sub presiune, Cristina Anisescu reconstituie viața lui Nicolae Mărgineanu, uimindu-ne și tulburîndu-ne profund. Am citit multe asemenea cărți și studii; credeam că nimic nu mă mai poate surprinde, însă am constatat că abjecția umană poate fi oricînd depășită. Poate că am fost răvășit de analizele psihologului Nicolae Mărgineanu și de strategia sa în decizia de a rezista; poate intensitatea trăirilor mele a fost determinată și de coalescerea înălțatei morale a acestui om care n-a încetat niciodată să creadă în semenii săi. Este o lecție pentru noi toți.

Cristina Anisescu a găsit, cred, cea mai bună cale de a ne prezenta fapte pe care adesea le ignorăm – o hermeneutică

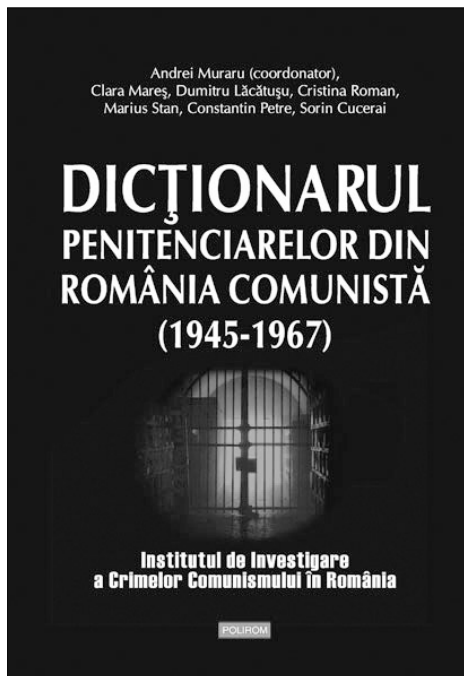

Adeverința de tractorist aparținînd regizorului Nicolae Mărgineanu

a documentului care ne clarifică „adîncimile”. A început cu memoriile deținutului Nicolae Mărgineanu din închisoarea de la Pitești, în 1956, către procurorul general al RPR, solicitînd aplicarea drepturilor omului, pe care România s-a obligat să le respecte: legătura cu familia, pe care n-a mai văzut-o de opt ani, medicamente, condiții de igienă, incriminînd „bătăile groaznice” din timpul anchetei și cerînd ca „neomeniile să înceteze”. Închipuiți-vi-l pe cel mai important psiholog român al momentului – căruia îi scriu Jung, Stern, Piéron, Thorndike, Thurstone și Allport – bătut cu sălbătici de un ins care nu-l poate înțelege și care vede în fața sa doar un individ diferit de el, motiv pentru care trebuie să-l

distruge. Cartea ne atinge cele mai profunde colțuri ale sufletului, ne emoționează, ne zdruncină, dar, în același timp, ne montează. Ea nu poate fi rezumată, nici povestită, ci doar citită. N-ar trebui să lipsească din biblioteca nici unui psiholog sau intelectual care se respectă. Este o lectură obligatorie pentru momentele de îndoială, de scepticism, de șovăire, un remediu, un medicament pentru recucerirea stimei de sine.

(Fragment din prefața la
*Nicolae Mărgineanu – Un
psiholog în temnițele
comuniste*)

CARTEA

Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)

Andrei Muraru (coord.), Clara Mares, Dumitru Lăcătușu, Cristina Roman, Marius Stan, Constantin Petre, Sorin Cucerai. Editura Polirom, 2008. Volum apărut sub egida Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România. Studiu introductiv de Cristina Roman, postfată de Marius Oprea.

» „Acest dicționar este o lucrare necesară (în contextul mai larg al postcomunismului), un compendiu comprehensiv, perfect utilizabil ca instrument istoric de lucru, o mult așteptată sinteză a unităților carcerale instituite de dictatura comunistă din România. Un dicționar pe înțelesul și pentru uzul tuturor generațiilor.” (Ruxandra Cesereanu)

» „Rostul *Dicționarului penitenciarelor din România comunistă* este de a pune pe harta universală a crimelor împotriva umanității adevăratele bastioane ale cruzimii care au fost închisorile și lagărele regimului ce ne-a oprit o jumătate de secol. Căci în România, ca și în toate celelalte state de dincoace de Cortina de Fier, comunismul nu ar fi putut supraviețui fără represiune: el nu poate fi gândit și nu putea funcționa în afara constrîngerii, rațiunea sa fiind aceea de a trasa granițe interne în fiecare țară, între cei aflați înăuntrul și în afara închisorii, între dușmanii regimului și susținătorii săi. Cartea prezintă istoria tuturor unităților penitenciare care au funcționat pe teritoriul României în perioada 1945-1967, fiind prima monografie completă a sistemului carceral comunist.” (Marius Oprea)

ANTOLOGIA ÎNCHISORILOR COMUNISTE

Un demers pentru o istorie a Gulagului românesc

Fiecare carte are istoria ei și fiecare istorie are (sau ar trebui să aibă) cartea ei de căpății. Acest volum nu ar fi putut să apară acum 15 ani. De asemenea, apariția unei astfel de cărți nu ar fi fost natural să mai aștepte alți 15. Ideea *Dicționarului penitenciarelor* a avansat, ca mai toate volumele de specialitate, dintr-o necesitate istoriografică. Din păcate, inaccesibilitatea arhivelor din

România a făcut „programul” istoriografiei românești postcomuniste. Lucrările care au apărut pe acest subiect au fost puține, iar cercetătorii au fost interesați să reconstituie regimul penitenciar al marilor închisori sau al complexelor de unități și colonii de muncă (Sighet, Pitești, Jilava, Aiud, Gherla, Canalul Dunăre Marea Neagră, Balta Brăilei etc.).

Andrei Muraru

Utilitatea unei asemenea lucrări o vor evalua de bună seamă specialiștii: istorici, politologi, sociologi, antropologi ș.a. Cred că demersul poate ajuta în bună măsură la reconstituirea istoriei locale, o temă slab frecventată de istoriografia noastră. Nu pot decât să sper că publicul larg, interesat de trecutul recent, va căuta să înțeleagă istoria sistemului concentraționar deschizând acest volum. Unitățile carcerale ale României comuniste, părțile sistemului, trebuie cunoscute. Fiecare studiu a încercat să delimiteze etapele represiunii, dimensiunile sale, arhitectura sistemului de detenție. Micromonografiile din carte cupun, nu neapărat într-un mod unitar, universul penitenciar al perioadei. Foarte multe aspecte necunoscute (detalii tehnice, număr de deținuți, conducere, regimul celular, pedepse aplicate etc.) din istoria închisorilor comuniste se află în acest dicționar.

Cînd lucram încă la schița acestui volum mă găndeam, alături de colegii mei de la IICCR

(instituția care și-a asumat acest proiect), în ultima parte a anului 2006, cum vom putea integra foarte multe informații (documente de arhivă, mărturii, date din diverse cercetări) într-o formă utilă, ușor accesibilă și atrăgătoare. Ideea a reieșit chiar din arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor. În 1967, de la centru s-a solicitat fiecărei unități să facă un istoric al închisorii. S-a insistat pe cifre, evaluări cantitative, pe soarta comu-niștilor intermnițați înainte de 1944 și, uneori, pe „faptele de arme” ale militarilor de aici. Așa am început, preluînd informații de aici și căutînd uneori acul în carul cu fîn. Am ajuns apoi la concluzia, sper că și cea mai fericită și apreciată de cititor, că un dicționar ar fi extrem de util astăzi, mai ales ca instrument de lucru. De aici și pînă la rezultatul final, am avut de străbătut destul drum. Problemele au fost generate de unitățile mici, de inconsistența sau, dimpotrivă, de abundența informațiilor. Nu avem pretenția că sînt toate centrele de detenție, pentru cele mai mărunte neexistînd astăzi informații concludente. În

cele peste 130 de „penitenciare” – așa cum am numit generic toate unitățile carcerale fie că a fost vorba de închisori, colonii și unități de muncă, bacuri, lagăre de internare, centre de triere și locuri de DO (ultimele pentru București) – am vorbit despre așezarea geografică, de istoricul unității respective pînă și după 1945, evenimente deosebite, abuzuri, categorii de deținuți, regimul de detenție, condiții de pază, gropi comune, munca forțată, conducerea unității.

Arhiva Europei Libere, o sursă importantă

Două cuvinte despre delimitarea cronologică (1945-1967): anul instalării comunismului în România și anul limitat pentru prezentările-tip realizate de Direcția Generală a Penitenciarelor. Unora, 1964 li s-ar fi părut mai rezonabil. Totuși, deținuți politici au existat în România, o spune un document despre închisoarea de la Aiud, pînă în 1989. Cele mai importante surse au fost reprezentate de documentele din arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor (Jilava) unde n-au avut acces mulți istorici după 1990. Dar documente importante au fost „culese” și de la Arhivele Naționale Istorie Centrale, de la arhivele județene sau de la CNSAS. Una dintre sursele importante care merită menționată este arhiva postului Europa Liberă (rapoartele din anii '50 care făceau referire la detenția politică din România, preluate de la diferite persoane care, după ce reușiseră să părăsească țara, se aflau în lagăre de refugiați din statele occidentale). Am insistat, desigur, pe latura represivă a sistemului. Deținuții politici au fost în special în atenția noastră dar, din paginile volumului, reies amănunte semnificative inclusiv despre deținuții de drept comun.

Rolul *Dicționarului penitenciarelor* este acela de a așeza, de a decanta, de a administra informația acumulată. Acest dicționar reprezintă un apel pentru păstrarea memoriei închisorilor comuniste. Și un demers pentru o istorie a Gulagului românesc.

COORDONATORUL

Andrei Muraru

A absolvit Facultatea de Istorie a Universității „Al.I. Cuza” din Iași (2005) și programul de master „România și Europa” desfășurat în cadrul aceleiași universități (2007). A participat la diferite conferințe, școli de vară și workshop-uri și a fost bursier Erasmus-Socrates la Aristotle University of Thessaloniki (Grecia). A publicat numeroase articole și recenzii în reviste de specialitate precum „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, „Analele Științifice ale Universității «Al.I. Cuza»”, „Xenopoliana”, „Anuarul Centrului de Istorie a Transilvaniei”, „Anuarul Institutului Român de Istorie Recentă”, „Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România”, „Idei în Dialog”. Domeniile sale de interes sînt structurile de putere ale Partidului Comunist Român, politica de cadre, verificarea membrilor de partid, justiția postbelică, regimul concentraționar și exilul în perioada comunistă. În prezent, Andrei Muraru este expert în cadrul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România și consilier al directorului general al Arhivelor Naționale.

EXPERIENȚE CARCERALE ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ:

„Șansa de a cunoaște regimul comunist așa cum a fost el, lipsit de cosmetizări”

Încă de la înființarea sa în decembrie 2005, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România (IICCR) și-a înscris, printre alte atribuții, „identificarea abuzurilor și crimelor săvârșite, ordonate sau inspirate” de către angajații aparatului represiv și cadrele de partid, precum și „adunarea datelor, documentelor și mărturiilor cu privire la toate acțiunile care

au lezat drepturile și libertățile omului în anii regimului comunist”*. Proiectul Experiențe carcerale în România comunistă își găsește, așadar, o primă justificare în însăși rațiunea de a fi a IICCR, însă își propune să aducă beneficii nu doar sieși, ci și istoriografiei și publicului interesat de trecutul recent al României.

Alin Mureșan, expert IICCR

250 de ore de interviuri

În urma muncii pe teren a colegilor de la IICCR, finalizată în proporție de 90-95% în ceea ce privește provincia (urmând ca în ultima sa etapă să fie acoperită și zona Bucureștiului), s-a constituit o substanțială arhivă de mărturii ale foștilor deținuți politici, care cuprind circa 250 de ore de înregistrări. Multe din interviurile realizate sînt inedite, proiectul fiind gândit de natură a scoate la lumină în primul rînd (însă nu exclusiv, din motive obiective) persoane care nu și-au destăinuit pînă acum experiențele de detenție. Cu excepția Bucureștiului, unde există încă o plajă relativ largă de victime disponibile, am încercat să realizăm între trei și cinci interviuri în fiecare județ al țării, în funcție de persoanele identificate. Am fost sprijiniți în acțiunea de identificare a martorilor atît de Asociația Foștilor Deținuți Politici din România, cît și de Federația Română a Foștilor Deținuți Politici și Luptători Anticomuniști. Un prim beneficiu pentru cercetătorii istoriei recente este faptul că arhiva audio-video rezultată în urma muncii de teren este la dispoziția oricui e interesat să o acceseze și valorifice.

Victimele pot aduce la lumină multe date și episoade care lipsesc cu desăvîrșire din documente

Din punct de vedere editorial, proiectul presupune apariția a cinci volume de interviuri, primul apărînd la sfîrșitul lui 2007, iar următoarele două fiind în curs de finalizare. Importanța publicării și aducerii la cunoștința publicului a acestor mărturii este dublă. Pe de o parte, din punctul de vedere al cercetării istorice, depozițiile celor care au trecut prin temnițele comuniste sînt de o importanță deosebită atîta timp cît accesul la documente este în continuare parțial, iar felul în care au fost ele întocmite de către Securitate ridică mari semne de întrebare cu privire la obiectivitatea lor. Victimele pot aduce la lumină multe date și episoade care lipsesc cu desăvîrșire din documente. Este lesne de înțeles

de ce Securitatea nu avea nici un interes să consemneze tratamentele inumane la care își supunea deținuții politici, fie că acestea se refereau la regimul de detenție (mîncarea insuficientă și de slabă calitate, condițiile mizerabile de igienă, agresiunile verbale și fizice ale gardienilor etc.), fie la ordinea de inițiere și aplicare a unor acțiuni criminale cum au fost „experimentul” Pitești ori execuțiile sumare, fără procese. Acolo unde apar informații de acest tip, ele sînt fragmentare și e-dulcorează realitatea, documentele fiind imposibil de utilizat ca unică sursă în creionarea unei realități oneste a trecutului comunist. Tocmai de aceea plusul de informații adus de mărturiile acestor oameni este esențial, pentru că permite confruntarea și trierea datelor provenite din mai multe părți. Nu este de neglijat nici faptul că documentele sînt instrumente sece, lipsite de umanitatea și căldura care răzbat din discuțiile cu oamenii. Limba de lemn tipizată a Securității nu putea (chiar de ar fi vrut, ceea ce nu este cazul) să redese episoade emoționante care se desfășurau în închisorile de sărbătorile religioase, de pildă, ori comportamentele deținuților – atît cele demne și frățești, cît și cele ale caracterelor mai slabe.

Represiunea comunistă nu s-a încheiat în perioada Dej

Pe de altă parte, cititorul obișnuit are șansa de a cunoaște regimul comunist așa cum a fost el, lipsit de cosmetizări, dar și de acuze ori regrete. Cei mai mulți foști deținuți politici vorbesc fără patimă despre suferințele pe care le-au îndurat, acceptînd faptul că și-au sacrificat tineretea pentru un ideal și că jertfa lor era necesară pentru istorie. Găunoșenia propagandei comuniste iese pregnant la suprafață atunci cînd vedem că foarte mulți reprezentanți ai claselor sociale pe care regimul se baza în teorie (muncitorimea și țărănimea) au fost întemnițați pentru vinovații mai mult sau mai puțin reale. Printre foștii deținuți politici se regăseau oameni din toate categoriile sociale, de toate culorile politice, de diverse naționalități și religii, ceea ce demonstrează că regimul comunist a fost impus României și nu a fost niciodată acceptat cu adevărat de către populație, iar represiunea nu s-a încheiat în perioada Dej, căci au fost destule arestări politice și după 1964 – astfel

de cazuri apar și în volumul nostru. Mai mult decît atît, caracterul aproape arbitrar al arestărilor și condamnărilor îi poate lesne determina pe cei mai în vîrstă să își imagineze că puteau fi chiar ei în această situație, cită vreme orice cetățean era văzut de regim ca fiind un potențial pericol.

Fiecare poveste este unică în felul ei, dar ajută la recompunerea tabloului socio-politic al vieții sub comunism. Firul care leagă marea majoritate a mărturiilor este tocmai lipsa resentimentelor acestor oameni – lucru frapant dacă ne gîndim la isteria cu care diverși nostalgici comuniști ne cer să nu dezgropăm trecutul. Sînt multe lucruri pe care un cititor (profesionist ori ba) le poate înțelege parcurgînd aceste interviuri. Făcînd o analogie între viața din carceră și viața cotidiană contemporană, o să vedem că cei care au suferit în temnițe au găsit punctele de sprijin în momentele de cumpănă în două lucruri esențiale: credința în Dumnezeu și suportul familiei (ultima, desigur, se referă la momentele de după eliberarea din închisoare). Este o înțelegere a vieții pe care noi o atingem arareori astăzi.

*Cf. Art. 3 din Hotărîrea nr. 1.724 din 21 decembrie 2005 publicată în MONITORUL OFICIAL nr. 1195 din 30 decembrie 2005.

CARTEA

Experiențe carcerale în România comunistă, vol. I

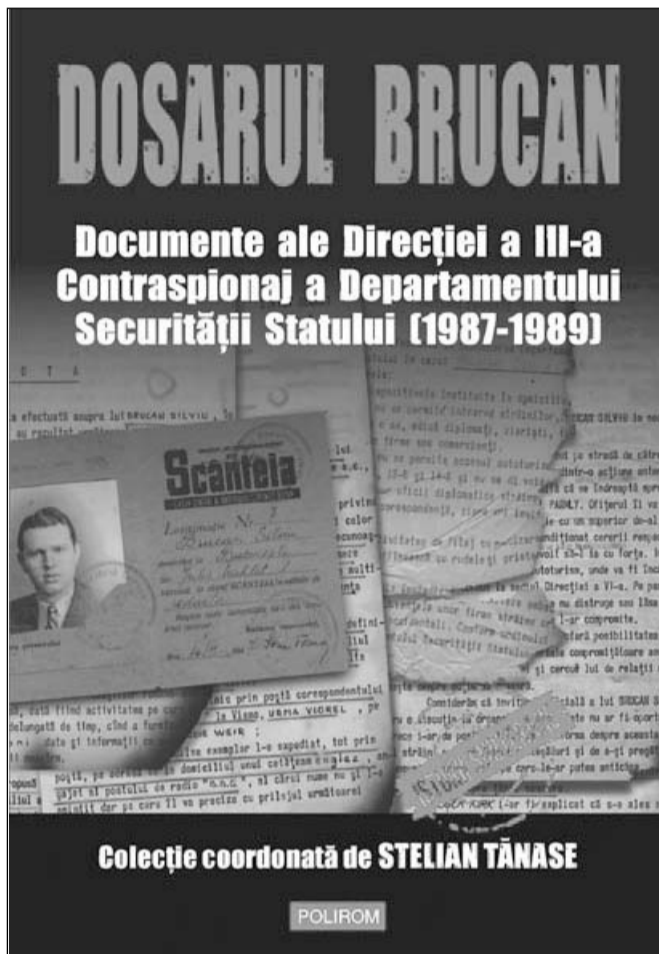
Coordonator Cosmin Budeancă, Editura Polirom, 2007
Volum apărut sub egida Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România

Instaurat prin abuzuri, torturi și tratamente inumane aplicate „dușmanilor politici și de clasă”, regimul comunist rămîne o etapă încă insuficient cunoscută a istoriei României. Volumul, primul dintr-o serie de cinci, completează imaginea acestui regim prin interviuri cu persoane care, în majoritate, nu și-au făcut cunoscute experiențele de detenție pînă în prezent. Foștii deținuți politici descriu cum au perceput instaurarea comunismului, motivele și metodele arestării, derularea anchetelor și proceselor, detenția, eliberarea și reinserția socio-profesională. Accentul mărturilor cade pe condițiile din închisori – persecuțiile, hrana, celulele, viața religioasă etc. –, conturîndu-se astfel o imagine detaliată a penitenciarelor, dar și portrete ale deținuților.

COORDONATORUL

Cosmin Budeancă

Este șeful Serviciului Muzeu-Memorie în cadrul IICCR. A absolvit Facultatea de Istorie și Filosofie, secția Istorie, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, și masterul de Istorie Orală al aceleiași universități, unde în prezent este doctorand în istorie orală – mentalități colective. Între noiembrie 2000 și mai 2006 a fost cercetător la Institutul de Istorie Orală din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Este beneficiarul mai multor burse, granturi și stagii de documentare. A publicat o serie întreagă de studii și lucrări din domeniile istoriei recente, istoriei orale, imaginarului social și mentalităților colective, dintre care amintim: *Experiențe carcerale în România Comunistă, I* (coord., Editura Polirom, 2007), *Rezistența anticomunistă. Cercetare științifică și valorificare muzeală, I-II* (ed., 2006), *Enjoying Teaching – Oral History in the Classroom* (coautor, 2006), *Rezistența anticomunistă din România. Grupul „Capota-Dejeu” (1947-1957)*. *Mărturii* (ed., 2006), *Mișcarea de rezistență anticomunistă din România. Grupul „Cruce și Spadă”*. *Mărturii* (ed., 2005), *Rezistența armată anticomunistă din România. Grupul „Teodor Șuşman” (1948-1958)*. *Mărturii* (ed. 2004), *Rezistența armată anticomunistă din Apusenii*. *Grupurile „Teodor Șuşman”, „Capota-Dejeu”, „Cruce și Spadă”*. *Studii de istorie orală* (coautor, 2003), *„Suferința nu se dă la frați”*. *Mărturia Lucreției Jurj despre rezistența anticomunistă din Apusenii (1948-1958)* (coautor, 2002).

CARTEA

Dosarul Brucan. Documente ale Direcției a III-a Contraspionaj a Departamentului Securității Statului (1987-1989)

Colecția „Istoriei subterane“ (Coordonator: Stelian Tănase), Editura Polirom, 2008, ediție îngrijită și studiu introductiv de Radu Ioanid, prefată de Gheorghe Cîmpeanu

Volum apărut sub egida Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România

„Volumul conține numeroase detalii inedite legate de evenimente istorice importante și, totodată, revelatoare pentru aprecierea fazelor din istoria evoluției lui Silviu Brucan. Printre multele informații puse acum la dispoziția cititorilor se află unele care demonstrează cât de ample erau oscilațiile îndelungatului proces de desprindere selectivă a lui Brucan de canoanele dogmatice cu care se identificase multă vreme. Lectura dosarelor consolidează ideea că, dincolo de neobișnuitul său curaj, cea mai impresionantă trăsătură a lui Brucan a fost cea a tacticianului irepresibil, aflat într-o permanentă stare de urgență a deciziilor inteligente rapide. Performanțele lui atât în demontarea metodică a argumentelor contrare, cât și în elaborarea planurilor pentru subminarea regimului au rămas singulare, fără a putea fi reproduse. Dacă această dimensiune îl plasează în tabăra complotiștilor, atunci înseamnă că este un reprezentant de vîrf al acestei categorii.” (Gheorghe Cîmpeanu)

„Dosarul de urmărire informativă a lui Silviu Brucan creat de Direcția a III-a Contraspionaj poate avea o dublă utilitate: ajută la înțelegerea «scrisorii celor șase», un moment important al istoriei tîrzii a opoziției față de regimul Ceaușescu, dar poate constitui și un «ghid» pentru cei care vor să înțeleagă modul de operare al Securității. Ca și alte dosare de urmărire informativă, cel al lui Silviu Brucan trebuie citit cu prudență, corelat în măsura posibilităților cu alte documente și mărturii, trebuie filtrat de spiritul critic al cititorului.” (Radu Ioanid)

Deslușirea istoriei recente din perspectiva unui vechi emigrant

Gheorghe Cîmpeanu,
Washington D.C.

Un eveniment editorial neobișnuit

M-am decis astfel să deviez de la preceptele misiunii și să aștern pe hîrtie cîteva gânduri care, dincolo de constatările mele pe tema premierei editoriale ca atare, se abat de la tema ce mi s-a alocat în acest dialog despre studierea trecutului comunist. Doresc să schițez imaginea pe care cred că o proiectează în exteriorul țării, convulsiile, dar și reușitele, în contextul atît de fracturat al stabilirii unei atitudini corecte în raport cu moștenirea comunismului. În acest sens, am avut nevoie să fac un pas lateral și să-mi acord o distanță confortabilă față de intensitatea colaborării mele la pregătirea volumului îngrijit de Radu Ioanid și publicat luna trecută la Polirom.

Fără îndoială, lansarea *Dosarului Brucan* a reprezentat în sine un eveniment editorial neobișnuit, chiar dacă ecourile în presă au fost puține, destul de previzibile ca registru și de o profunzime care, cu unele excepții, era asimetrică în raport cu valoarea documentelor. Dincolo de inventarul reacțiilor din presă, ce mi se pare notabil este mai degrabă faptul că apariția cărții oferă o nouă speranță celor cu adevărat interesați de descifrarea istoriei recente. Probabil că o recenzie serioasă, scrisă într-un stil elevat, cu o abordare detașată de patos și resentimente, ar putea grăbi posibilitatea ca studiul istoriei comunismului în România să intre într-o fază preponderant analitică. Mă refer la momentul în care accesul la documentele din arhive va fi cu adevărat democratizat, deschis unui număr nelimitat de istorici și politologi, și cînd rechizitoriile epocii comuniste emise de specialiști de notorietate ai generației mele, utile poate înaintea integrării euro-atlantice, vor deveni irelevante prin dispariția necesităților politice care le-au inspirat. Excesul meu de „fantezie” se va putea transforma în realitate numai atunci cînd o nouă generație de specialiști în istoria recentă vor prelua frînele acestui domeniu esențial pentru recuperarea trecutului în interesul strict al înțelegerii prezentului.

Constat cu încântare faptul că au apărut în spațiul public românesc o serie de tineri istorici, politologi, sociologi și esești de o incontestabilă competență, sofisticare și versatilitate a demersului empiric, care sînt perfect capabili să asigure transferul de la dezideratele confruntării „cu orice preț” la cele ale analizelor „la rece”. Specialiștii generației sub 35 de ani par suficient de emancipați față de constrîngerile stilistice ale bătațiilor continue, și de subtextul animusului care împregnează încă dezbaterile legate de

comunism. În același timp, ei nu sînt deloc timorați de continua prezență în Olympos domeniului, a celor care pot fi considerați fondatorii luptei pentru adevăr și care pînă acum au definit contextul intelectual al condamnării crimelor comunismului.

Foarte interesante mi se par deosebirile de concept al deconstrucției moștenirii comuniste: generația colegilor mei de vîrstă este angajată în mod foarte serios în elaborarea de studii sintetice care conduc la concluzii cu caracter de sinteză finală (chiar dacă în mod individual nu sînt neapărat specializați pe analize de sistem); intelectualii cu „sînge proaspăt”, înarmați cu un spirit mai pragmatic, manifestă o predilecție pentru studiile concentrate pe elemente ale structurii regimului și represivii comuniste, axîndu-se pe ideea că analiza părților este mult mai eficientă în această fază a cercetării istoriei recente. Mi se pare fundamental necesar să li se asigure ambele grupuri același gen de contact nefiltrat cu documentele din arhive.

O mostră de deschidere a accesului la probe

Tocmai în acest sens mi se pare că modul în care sînt făcute publice în *Dosarul Brucan* documente atît de importante pentru cercetarea trecutului poate fi privit drept o mostră de deschidere a accesului la probe. Eu doresc să sper că volumul constituie doar un preambul, ca publicarea lui să inaugureze o lungă serie de asemenea dezvăluiri, și ca acest moment să nu se transforme într-o altă fază de îndelungă așteptare. Discuția despre personajul Brucan devine în acest context relativ irelevantă, dar colecția de date din dosarele lui pledează în favoarea urgenței de a deschide în mod egal accesul la arhive pentru toți cercetătorii, nu doar pentru grupul celor din elitele consacrate ale societății civile contemporane.

De la distanță, pentru cineva care urmărește evoluțiile în România prin intermediul presei scrise, imaginea de *disconnect* între generații în raport cu confruntarea istoriei recente este și greu de ignorat, și îngrijorătoare. Mi se pare destul de clar că populația tînă din România nu resimte același nivel de priorități în ceea ce privește rezolvarea misterelelor nerezolvate din trecut. Lipsa de interes față de trecut poate duce la o detașare a noii generații de nevoia înțelegerii prezentului, care conține o serie de imperative politice. Vacarmul confruntărilor legate de demascarea comunismului nu pare să contribuie la stimularea interesului celor tineri față de istoria recentă. Din acest punct de vedere, poate ar fi preferabil ca sarcina descifrării trecutului să fie încredințată cît mai curînd grupului de cercetători pe care soarta i-a scutit de experiența vieții în comunism

Inițiativa revistei „Suplimentul de cultură” de a mă invita să particip la o dezbateri/dosar pe tema demersurilor de recuperare a trecutului recent al României m-a surprins. În ce mă privește, intenția celor care organizează acest forum este obținerea punctului meu de vedere, în calitate de autor al prefeței volumului *Dosarul Brucan*, referitor la posibilul impact al cărții asupra studierii istoriei comunismului autohton. Cu alte cuvinte, redacția acestui hebdomad cultural dorește să prezinte cititorilor săi, printre diversele contribuții la tema de mare importanță a acestui dialog, și poziția mea vis-à-vis de posibilitățile de avansare a eforturilor actuale de reconstituire a trecutului recent, prin prisma cercetării pe tema dosarelor lui Silviu Brucan. Nutream convingerea că în textul prefeței la volumul publicat de Polirom, am analizat deja zona reperelor ce mi se păreau esențiale în legătură cu cazul Brucan.

Mi-am exprimat imediat rezerva față de ideea participării mele la respectivul proiect, invocînd o serie de reticențe ce mi se păreau importante. Nu găsesc de fel că ar fi locul meu să sugerez cititorilor *Dosarului Brucan* sau celor ai dezbaterii din paginile revistei care ar fi modul „judicios” de lectură a documentelor și, mai ales, ce concluzii ar trebui să tragă. Fiind plecat din țară de foarte mulți ani, urmăresc totuși destul de atent spasmele confruntărilor și aliniilor în cadrul spectrului politic din România referitoare la confruntarea trecutului comunist. Chiar și pentru un „provincial” sau outsider, nu sînt suficient de naiv să ignor toxicitatea modului în care s-au conturat „regulile jocului” și definitivat liniile de demarcație ale diverselor grupuri de interes. În consecință, nu doresc ca prin exprimarea unor opinii personale dincolo de spațiul prefeței să creez impresia că doresc să mă raliez implicit vreunei poziții politice sau să pun umărul la perpetuarea luptelor intestinale care, din nefericire, alterează în bună măsură demersurile de clarificare a trecutului. Deși speram că argumentele mele i-ar putea persuadea pe membrii redacției „Suplimentului de cultură” să accepte refuzul meu, dînșii consideră că eu aș avea încă destul de adăugat despre *Dosarul Brucan* și că aș putea contribui astfel la promovarea demersului de redresare a memoriei colective despre comunism.

și care reprezintă cu adevărat prezentul și viitorul țării.

Proiectul de condamnare a comunismului nu pare să-și fi atins scopul

Fac această remarcă pentru că, cel puțin din afara României, proiectul prezidențial legat de condamnarea comunismului nu pare să-și fi atins scopul decât în mod simbolic și parțial.

Este perfect adevărat că asalturile dure, suburbane și încărcate de vitriol xenofob împotriva comisiei prezidențiale, stridența asalturilor troglodite ale extremei drepte românești, frământările politice și confruntările tangente care au precedat și succedat elaborarea raportului au reușit să dilueze în parte un efort de anvergură pentru clarificarea trecutului. Rezultatele acelei mari desfășurări de forțe, în afara condamnării oficiale și a adoptării raportului despre crimele comunismului ca document de stat nu au produs mari schimbări la nivelul societății românești în ansamblu.

Reflexul rezidual defensiv de a „justifica” în mod continuu raportul și pe cei care l-au elaborat este în sine un fenomen cu diverse consecințe. După pă-

rerea mea, viitoarele faze ale recuperării istoriei recente trebuie să evite acest gen de *frissons* care nu pot decât să accentueze nevoia distanțării de demersuri cu accente de ideologie.

Este foarte interesantă nevoia de a obține validarea în afara țării a conținutului, metodei și mai ales impactului raportului final asupra crimelor comunismului, prin organizarea unui gen de turneu în capitalele euro-atlantice al celor mai proeminenți membri ai comisiei prezidențiale. Între timp, autorii raportului sintetic și final au redefinit scopul și intențiile proiectului și, din fericire, cei care sînt responsabili cu implementarea concluziilor au înțeles că rechizitoriul de peste 600 de pagini trebuie ratificat de o cantitate substanțială de documente revelatoare.

Această fază a condamnării este acum în curs de desfășurare, ceea ce este o veste de bun augur pentru efortul celor care se dedică studierii adevărului istoric.

Mă întreb care ar fi fost ecurile unui raport în care o parte foarte voluminoasă de documente devansa publicarea unui text mult mai modest ca dimensiuni, în care echipa de experți își prezenta nu neapărat concluzii, ci mai degrabă un program de ipoteze de cercetare.

21 mai 2008 – lansarea volumului la Librăria Cărturești din București

Legitimatie a lui Silviu Brucan, ziarul „Scinteia” (1947)

Legitimatie CC PMR a lui Silviu Brucan (1955)

» **„Constat cu încântare faptul că au apărut în spațiul public românesc o serie de tineri istorici, politologi, sociologi și esești de o incontestabilă competență, sofisticare și versatilitate a demersului empiric, care sînt perfect capabili să asigure transferul de la dezideratele confruntării «cu orice preț» la cele ale analizelor «la rece». Specialiștii generației sub 35 de ani par suficient de emancipați față de constrîngerile stilistice ale bătăliilor continue, și de subtextul animusului care impregnează încă dezbaterile legate de comunism.” – Gheorghe Câmpeanu**

**Suplimentul
DE CULTURĂ**

Marcă înregistrată – Editura Polirom și „Ziarul de Iași”. Proiect realizat de Editura Polirom în colaborare cu „Ziarul de Iași”. Se distribuie gratuit împreună cu „Ziarul de Iași”.

Adresă: Iași, B-dul Carol I, nr. 4, etaj 3, CP 266, tel. 0232/ 214.100, 0232/ 214111, fax: 0232/ 214111

Colegiul editorial: Emilia Chiscop, Florin Lăzărescu, Lucian Dan Teodorovici (senior editor)

Redactor-șef: George Onofrei

Redactor-șef adjunct: Anca Baraboi

Secretar general de redacție: Florin Iorga

Rubrici permanente: Adriana Babeți, Bobi și Bobo (Fără zahăr), Emil Brumaru, Ruxandra Cesereanu, Emilia Chiscop, Mădălina Cocea, Daniel Cristea-Enache, Radu Pavel Gheo, Casiana Ioniță, Florin Lăzărescu, Diana Soare, Lucian Dan Teodorovici, Luiza Vasiliu, Constantin Vică.

Carte: Doris Mironescu, C. Rogozanu, Bogdan-Alexandru Stănescu.

Muzică: Victor Eskenasy, Dumitru Ungureanu.

Film: Iulia Blaga. **Teatru:** Mihaela Michailov.

Arte vizuale: Matei Bejenaru, Marius Babias. **Caricatură:** Lucian Amariu (Jup). **Grafică:** Ion Barbu. **TV:** Alex Savitescu.

Ediția de Iași: Diana Soare

Ediția Națională: Elena Vlădăreanu, R. Chiruță, Veronica D. Niculescu.

Publicitate: Oana Asaftei, tel. 0232/ 252294

Distribuție / Abonamente: Mihai Sârbu, tel. 0232/ 271333. Media Distribution S.R.L., tel. 0232/ 216112

„Suplimentul de cultură” este înscris în Catalogul presei interne la poziția 2378. Pentru abonamente vă puteți adresa oricărei Agenții Rodipet din țară sau oricărui oficiu poștal. Cititorii din străinătate se pot abona la adresa: export@rodipet.ro.

Tarife de abonament: 18 lei (180.000) pentru 3 luni; 36 lei (360.000) pentru 6 luni; 69 lei (690.000) pentru 12 luni

Tipar: Print Multicolor

Responsabilitatea juridică pentru conținutul articolului îi aparține autorului » „Suplimentul de cultură” utilizează fluxurile de știri NewsIn » Manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază

Silviu Brucan: Scurtă biografie

REALIZATĂ DE RADU IOANID ÎN „STUDIU INTRODUCȚIV”

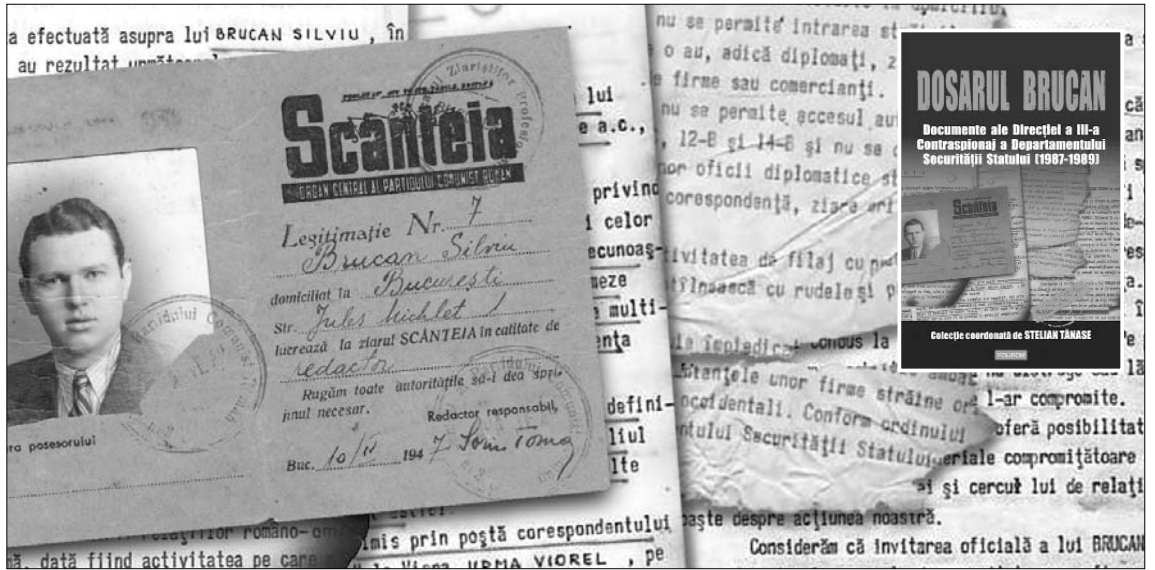
Silviu Brucan s-a născut la 18 ianuarie 1916, în București, fiind fiul unui prosper negustor evreu de stofă în gros care va da faliment în anii '30. Conform biografiei sale autorizate, numele său original era Saul Bruckner, dar documentele DSS susțin că se numea, în realitate, fie Brucan, fie Bruckner*. Înainte de război a fost colaborator al „Gazetei de seară” (semnind cu pseudonimul Silviu Brucan) și corector la „Adevărul literar”. În timpul războiului va fi unul dintre membrii Partidului Comunist Român (sau simpatizant – unele documente îl indică drept membru de partid din 1944) ce răspundeau de tipărirea presei ilegale comuniste. Se va căsători cu Alexandra Sidorovici, militantă PCR din ilegalitate, care va deveni în 1945 unul dintre acuzații publici din procesele criminalilor de război din România. Imediat după 1944, Saul Brucan (Bruckner) își va schimba numele în Silviu Brucan, devenind redactor la ziarul PCR „Scinteia”. În această calitate, va scrie în anii 1947-1948 o serie de articole cu puternic caracter stalinist, în care îi ataca virulent pe adversarii politici ai Partidului Comunist Român**. Brucan va regreta încă din 1988 unele dintre aceste articole, dar nu și pe cele în care cerea pedepsirea criminalilor de război***:

Cinstit vorbind, împotriva mea puteau fi invocate articole cu adevărat reprobabile, de care astăzi îmi este rușine, așa cum am declarat încă din 1988, într-un interviu cu Nestor Rateș la Europa Liberă. Îmi aduc aminte că am scris un articol mișșav despre Iosip Broz Tito în perioada în care acesta era ținta atacurilor staliniste în presa sovietică. Și au mai fost altele de acest gen în publicistica mea stalinistă****.

Într-adevăr, într-un interviu luat de Horia Pușcașu la New York și difuzat de Vocea Americii în octombrie 1988, Silviu Brucan declara: „În anii de după război, și eu am fost lovit de boala sectarismului și intoleranței. Când recitese unele articole pe care le-am scris atunci, mă îngrozesc*****”.

Apropiat al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, Silviu Brucan va fi numit, în 1956, șef al Legăției române la Washington și, ulterior, ambasador la ONU. După șapte ani de serviciu diplomatic, se reîntoarce în țară. Mircea Răceanu își amintește că, în 1962, Brucan ar fi dorit să rămână la MAE ca ministru adjunct, dar că:

...pretențiile sale s-au ciocnit de Corneliu Mănescu, care în martie 1961 devenise ministru de Externe și care, pe de o parte, nu agrea personalitatea arogantă a lui Brucan, iar pe de altă parte, avea

și în condițiile în care Corneliu Mănescu era obligat să-i ofere lui Brucan un post în minister, acesta i-a oferit o poziție – director al Direcției Organizații Internaționale – pe care era convins că Brucan nu o va accepta, ceea ce s-a și întâmplat. Brucan a refuzat propunerea lui Mănescu*****.

În 1962, Silviu Brucan devine directorul Televiziunii Române, însă va demisiona odată cu venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu.

Până în 1978, când se va pensiona, Silviu Brucan va preda un curs de „socialism științific” la Institutul de Medicină și Farmacie. Va călători deseori în străinătate, dar uneori i se vor crea dificultăți. Mircea Răceanu relatează că Brucan avea o înțelegere cu conducerea regimului comunist:

...potrivit căreia el putea să călătorească în străinătate și să scrie inclusiv critic la adresa țărilor socialiste... cu condiția să nu menționeze critic România... Până la vizita sa în Japonia, care a avut loc în 1980 sau în 1981, Brucan a respectat această înțelegere... În timpul vizitei în Japonia, el a publicat în presa japoneză un articol sau două în care s-a referit direct, în mod critic, la situația din România, ceea ce a provocat nemulțumirea lui Ceaușescu.

În consecință, lui Brucan nu i s-a permis să mai călătorească în străinătate, el solicitând intervenția autorităților americane în favoarea sa. Potrivit lui Mircea Răceanu, cu ocazia vizitei în România a secretarului de stat al SUA Alexander Haig Jr., la 12-13 februarie 1982, demitarul american a intervenit printr-o notă

scrisă pentru a i se permite lui Brucan să călătorească în străinătate. Era, scrie Mircea Răceanu, „prima intervenție oficială pe care partea americană a făcut-o în favoarea lui Brucan”. În ciuda rezervelor sale față de regimul Ceaușescu, relația lui Silviu Brucan cu autoritățile comuniste din România a fost, până în 1987, una obișnuită pentru un fost activist de frunte al PCR: „Pot să spun că în întreaga Eră Ceaușescu, până în 1987, când am adoptat o poziție publică împotriva regimului său, nu am suferit represalii din partea autorităților*****”.

Conform propriilor mărturii, Silviu Brucan era încă din 1976 în legătură cu generalul Ioan Ioniță, care avansase ideea unei lovituri de stat menite să-l înlocuiască pe Nicolae Ceaușescu. În anii 1983-1984, generalii Ioan Ioniță, Nicolae Militaru și Ștefan Kostyal reiau ideea loviturii de stat, pe care, potrivit lui Silviu Brucan, Ion Iliescu (considerat de „complotiști” drept succesorul cel mai potrivit al lui Ceaușescu) o va descuraja, considerând-o „o încercare periculoasă”. Din conducerea PCR din perioada respectivă, numai Ioan Ursu ar fi fost dispus să sprijine planurile de răsturnare a lui Ceaușescu*****.

Activitatea publică de opozant politic a lui Silviu Brucan a început imediat după 15 noiembrie 1987, momentul revoltei muncitorilor de la Brașov, cu care Silviu Brucan se va solidariza printr-o declarație transmisă de postul de radio BBC și agenția de presă UPI, ce va fi reluată pe larg de presa internațională. Supus domiciliului forțat și exclus din partid, Brucan va fi încurajat de autoritățile comuniste să călătorească în SUA, în speranța că va rămâne în exil. Încă înainte de plecarea sa în această călătorie, în iunie

1988, Brucan a pregătit împreună cu ceilalți cosemnatari un protest care avea să devină „scrisoarea celor șase”. Asigurat că va primi sprijin din partea guvernelor american, britanic și sovietic, Brucan revine, în decembrie 1988, din călătoria întreprinsă la Washington, Londra și Moscova, pentru ca la începutul lunii martie 1989 să facă publică „scrisoarea celor șase”. Arestat la domiciliu, interogată cu duritate săptămâni la rând, mutat forțat la o periferie a Bucureștiului, Silviu Brucan va reveni pe scena publică pe 22 decembrie 1989, când a apărut la televiziune alături de Ion Iliescu, Petre Roman, Dumitru Mazilu, Gelu Voican Voiculescu, Emil (Cico) Dumitrescu și Ion Caraculă. Devenit unul dintre primii patru lideri ai noului regim politic postcomunist, Brucan va avea un rol politic foarte important în ultima săptămână din luna decembrie a anului 1989, redactând împreună cu Dumitru Mazilu programul Frontului Salvării Naționale (FSN) și contribuind la execuția soților Ceaușescu, precum și la arestarea generalului Iulian Vlad și a altor ofițeri superiori din conducerea DSS. În februarie 1990, Brucan se va retrage din conducerea FSN, adoptând treptat o poziție din ce în ce mai critică față de partidul al cărui membru fondator fusese. Va continua să scrie comentarii și prognoze politice incitante și să apară în talk-show-uri televizate până cu puțin timp înaintea morții, survenită la 14 septembrie 2006. Deopotrivă apreciat și urit cu pasiune, Silviu Brucan a continuat să-i fascineze pe cei interesați de lumea politică românească.

(Extras din volum, paginile 43-46)

*Silviu Brucan, *De la capitalism la socialism și retur. O biografie între două revoluții*, Editura Nemira, București, 1998.

**Spre exemplu, Silviu Brucan, „Ion Mihalache își dezvăluie planurile în fața anchetatorilor”, „Scinteia”, 21 iulie 1947; Silviu Brucan, „Nu vor putea opri refacerea țării”, „Scinteia”, 4 iulie 1947.

***Spre exemplu, Silviu Brucan, „Da! Nici o crutare”, „Scinteia”, 17 mai 1947.

****Silviu Brucan, *De la capitalism la socialism și retur. O biografie între două revoluții*, ed. cit., p. 55.

*****Silviu Brucan, *Generația irosită. Memorii*, Editurile Universului și Calistrat Hogaș, București, 1992, p. 259.

*****Mircea Răceanu, mesaj electronic către Radu Ioanid, 3 august 2007.

*****Silviu Brucan, *Generația irosită. Memorii*, ed. cit., p. 155.

*****Silviu Brucan, *De la capitalism la socialism și retur. O biografie între două revoluții*, ed. cit. Mărturia lui Silviu Brucan privind-o pe „generalii disidenți” și planurile lor conține inexactități. Spre exemplu, Ștefan Kostyal a fost exilat la Curtea de Argeș imediat după invazia în Cehoslovacia din 1968, și nu în 1984, așa cum scrie Brucan.